

STUDIJA
MIKRO-FINANSIJSKA PODRŠKA
PREDUZETNICIMA POČETNICIMA U SRBIJI

Autori:

Igor Brkanović
Milan Lalović
Aleksandar Lakić
Srđan Tilger

Beograd, 2007.

SADRŽAJ

	Strana
1. REZIME	3
2. UVOD	5
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Definicija start up-a i samozapošljavanja</i> • <i>Metodologija istraživanja i izrade Studije</i> 	
3. RELEVANTNO OKRUŽENJE	7
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Sistemska okruženje mikro-finansiranja u Srbiji</i> • <i>Nezaposlenost i društvena cena koštanja podrške start up-u</i> 	
4. ANALIZA ZAKONSKOG OKRUŽENJA	13
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Opšti zakonski okvir i podzakonska regulativa</i> • <i>Pravni status organizacija koje se bave mikro-finansiranjem</i> • <i>Ocena pravnog okruženja i mogućnosti rada MFI u Srbiji</i> • <i>Predlog polaznih osnova zakonskog uređenja položaja i poslovanja MFI</i> 	
4. INSTITUCIONALNA INFRASTRUKTURA	18
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Pregled postojeće podrške i primeri iz prakse</i> • <i>Predlozi za efikasniju politiku podrške start up-a</i> 	
5. OBLICI FINANSIJSKE PODRŠKE	22
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Efekti finansijske podrške start up-u od strane javnog sektora</i> • <i>Elementarni uslovi i vidovi mikro-finansijske podrške</i> • <i>Definicija indikatora i mrežni dijagrami za javni, bankarski i neprofitni sektor</i> • <i>Analiza mogućnosti uspostavljanja integrativnog modela</i> 	
6. ISKUSTVA EU I ZEMALJA U OKRUŽENJU	29
7. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	35
PRILOZI	37
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Bibliografija</i> 	

1. REZIME

U poređenju sa drugim zemljama u tranziciji, Srbija nije tako uspešna u kreiranju novih biznisa i novih radnih mesta. Učešće samozapošljavanja u zaposlenosti van poljoprivrede je oko 5% u Srbiji, dok je preko 10% u Sloveniji, Mađarskoj, Poljskoj i Češkoj, a oko 14% zemljama OECD i EU-15.

U dosadašnjem periodu, Vlada nije izvršila sveobuhvatno istraživanje na osnovu koga bi identifikovala "preduzetnički profil i tržište" u Srbiji. Na taj način se ne raspolaže pouzdanijim procenama o preduzetničkom potencijalu i tražnji u Srbiji.

Međutim, na osnovu sagledavanja efekata pojedinih aktivnosti i programa koje je Vlada sprovela u poslednjim godinama mogu se izvršiti posredne procene o veličini tražnje. Prikupljeni i obrađeni podaci upućuju na zaključak da je raspoloživa tražnja za finansijskom podrškom start up-a znatno veća od trenutne raspoložive ponude.

Cilj izrade Studije:

- sagledavanje stanja mikrofinansijske podrške start up-u u Srbiji, u pogledu:
  - utvrđivanja ograničenja sa aspekta postojeće zakonske regulative
  - izgrađenosti postojeće institucionalne infrastrukture
  - stepena sprovođenja finansijske podrške u skladu sa definisanim prioritetima politike start up-a
- definisanje preporuka za uspostavljanje efikasnijeg sistema mikrofinansijske podrške start up-a

Ocena mikro-finansijskog okruženja u Srbiji

Analiza stanja mikro-finansijskog okruženja u Srbiji generalno daje veoma nepovoljnu sliku, sa prosečnom ocenom za 7 utvrđenih kriterijuma od svega nešto preko 2 (na skali od 1 do 5).

Izuzev relativno zadovoljavajuće (vrlo)dobro *utvrđene politike* podsticanja preduzetništva, rešavanja nezaposlenosti, suzbijanja siromaštva i podsticanja samozapošljavanja (sa ocenom 4) i samo donekle dobro uspostavljenim *aktivnim merama* na podsticanje samozapošljavanja i preduzetništva (sa ocenom 3), kod ostalih kriterijuma nalaz je krajnje nezadovoljavajući, sa ocenama 1 ili 2 (*preduzetničko okruženje*, *finansijska podrška* i *društvena briga* su sa ocenom 2, dok su *podsticajne mere* i *zakonsko uređenje* sa ocenom 1).

Ocena pravnog okruženja i mogućnosti rada MFI

Zakonska regulativa u Srbiji u ovoj oblasti koja se odnosi na javne, odnosno državne institucije je jasna i precizna, i omogućava javnom sektoru da u skladu sa svojim ciljevima i/ili interesima u okviru svojih delatnosti obavljaju i mikro-kreditne poslove.

Na drugoj strani, zakonska regulativa u ovoj oblasti je nedvosmisleno uređena na način da favorizuje monopol bankarskog sektora i *zabranjuje slobodu preduzetništva* kroz obavljanje delatnosti mikro-kreditiranja, kao i osnivanje i rad mikro-finansijskih institucija u privatnom i nevladinom, odnosno neprofitnom sektoru.

Aktuelno stanje (ne)uređenosti pravnog okruženja ima za posledicu neizgrađenost sektora MFI, uz njihovu slabu pojedinačnu organizovanost.

Ocena izgrađenosti postojeće mikro-finansijske institucionalne infrastrukture

Naizgled se, na osnovu niza aktivnosti javnog sektora, može zaključiti da postoji uspostavljena snažna i organizovana sistemska podrška start up-u. Međutim, objektivno gledano (u kojoj meri ponuda zadovoljava tražnju), u Srbiji do sada nije uspostavljen jedinstven institucionalizovan sistem kreiranja i sprovođenja politike razvoja start up-a, koji bi obezbedio partnerstvo različitih aktera iz sva tri sektora.

Postojeća finansijska institucionalna infrastruktura u prvom redu je logična posledica zakonske regulative i potreba sprovođenja ciljeva ekonomske politike, ali i pragmatičnih motiva različitih političkih interesa.

Polazna tačka naših preporuka za uspostavljanje efikasnijeg sistema mikro-finansijske podrške start up-a u Srbiji je **predlog za donošenje potrebne zakonske regulative**, kojom bi trebalo jasno definisati obavljanje delatnosti mikro-finansijskih usluga i načine delovanja mikro-finansijskih organizacija na finansijskom tržištu, uz takođe neophodno jasno uređenje pitanja nadzora, kontrole rada njihovog poslovanja i evaluacije efekata na podsticanje start up-a. Na taj način bi se stvorili uslovi za značajno unapređenje finansiranja start up-a sredstvima javnog sektora i izvršila neophodna decentralizacija sistema finansijske podrške uz partnerstvo javnog, privatnog i NVO sektora.

Ostale preporuke iznete u ovoj Studiji treba sagledati i oceniti samo u kontekstu obezbeđenog preduslova adekvatnog zakonskog regulisanja obavljanja delatnosti MFI.

2. UVOD

Izrada ove Studije je sastavni deo realizacije druge faze Projekta "Uloga javnih finansija u podršci samozapošljavanja u Srbiji 2007 – 2009", koji se realizuje u saradnji MOR sa Ministarstvom za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku Vlade Republike Srbije, a koji finansira Vlada Republike Francuske.

Usledećim fazama realizacije projekta, glavni partner i korisnik usluga je novoformirano Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja, koje je resorno zaduženo za politiku zapošljavanja.

Ciljevi duge faze ovog Projekta su jačanje i unapređenje sistemskog okvira za podršku samozapošljavanja nezaposlenih, kao sredstva za borbu protiv nezaposlenosti i jačanje ekonomskog razvoja.

Definicija start up-a i samozapošljavanja

U Srbiji ne postoji definicija start up-a i samozapošljavanja. Za potrebe ove Studije, samozapošljavanje vidimo kao jedan od oblika započinjanja sopstvenog posla, odnosno start up-a. Start up definišemo kao investicioni preduzetnički projekat primarno finansiran kapitalom iz ličnih izvora preduzetnika (sopstvena ušteđevina i lične pozajmice) i uz pribavljanje nedostajućih sredstava iz raspoloživih spoljnih izvora finansiranja, čije poslovne ciljeve preduzetnik neposredno ostvaruje osnivanjem novog privrednog subjekta.

Posledično, svaki start up kreira neto nova radna mesta, samozapošljava preduzetnika, ali i otvara mogućnost zapošljavanja i drugih lica, u prvom redu članova porodice, ali i drugih lica. Pri tome, nije nužno da je preduzetnik nezaposleno lice, niti da su i druga lica koja se zapošljavaju realizacijom start up projekta isključivo sa statusom nezaposlenih lica.

Dakle, start up jeste svaki novi poslovni poduhvat koji se realizuje osnivanjem nove firme i samozapošljavanjem preduzetnika.

Definicija samozaposlenih radnika Međunarodne organizacija rada (MOR):

Zarada radnika direktno zavisi od prihoda njegove radne jedinice; radnik je odgovoran za dobrobit preduzeća (donošenje odluka ili delegiranje).

Preciznije, Međunarodna klasifikacija po Statusu zaposlenosti (ISCE93) deli zaposlene u 6 podgrupa, i to na: jednu koja se tiče plaćenih poslova ("Zaposleni"), četiri koje se odnose na samozapošljavanje ("Poslodavci", "Radnici koji rade za svoj račun", "Članovi proizvođačkih zadruga" i "Radnici koji daju svoj doprinos u porodičnim firmama") i poslednju podgrupu koja se tiče radnika koje je nemoguće klasifikovati po njihovom statusu.

- *Poslodavci*: osobe koje rade za sopstveni račun ili sa jednim ili više partnera i koje su angažovale zaposlene "na stalnoj osnovi"¹ u okviru odgovarajućeg perioda;
- *Radnici za sopstveni račun*: osobe koje rade za sopstveni račun ili sa jednim ili više partnera i koje nisu zaposlile radnike "na stalnoj osnovi" (ali koje mogu da angažuju ljude na nekoj drugo osnovi") u okviru određenog perioda.
- *Članovi proizvođačkih zadruga*: osobe koje rade u zadrugama koje proizvode dobra ili usluge i koje učestvuju u operativnom odlučivanju koje utiče na strukturu na jednakoj osnovi sa ostalim članovima.
- *Radnici koji daju svoj doprinos u porodičnim firmama*: osobe koje rade u tržišno orijentisanim institucijama kojima rukovodi osoba sa kojom su u srodstvu i koja živi u istom domaćinstvu, ali koja se ne može smatrati partnerom zbog nižeg funkcionalnog angažovanja.

¹ "Angažovati radnike na stalnoj osnovi": ovo gledište je povezano sa definicijom „zaposlenih sa stabilnim ugovorima” ili zaposlenih koji su imali i nastavljaju da imaju održive eksplicitne ili implicitne radne ugovore ili nastavak takvih ugovora sa istim poslodavcem, za period koji je duži od određenog minimuma koji zavisi od nacionalnog kriterijuma.

Metodologija istraživanja i izrade Studije

Za potrebe izrade Studije, analizirana je politika podrške start up-u primenjivana tokom 2005. i 2006. godine. S obzirom na specifične okolnosti koje su vezane za formiranje nove vlade, program podrške start up-a za 2007. godinu nije uziman u obzir.

Metodologija primenjena na izradi Studije je profilisana u skladu sa potrebom za utvrđivanje kvalitativnih nalaza, referentnih za ocenu stanja i na njima kreiranih preporuka za uspostavljanje efikasnije politike i efektnije mikrofinansijske podrške start up-u u Srbiji. Metodologija rada je kreirana tako da se uspostavi fazni pristup (korak po korak) u izradi dokumenta, bez unapred definisanih očekivanih nalaza i mogućih rešenja.

Takav pristup je omogućio autorima da sagledaju uporediva iskustva pozitivne prakse u EU i zemalja u regionu, uz kritičko sagledavanje postojećeg stanja u ovoj oblasti u Srbiji.

I faza je bila usmerena na utvrđivanje okvira i obuhvatila desk istraživanje, koje se odnosilo na prikupljanje svih relevantnih informacija za utvrđivanje ključnih elemenata značajnih za sprovođenje istraživanja i izradu dokumenta.

II faza je obuhvatila utvrđivanje ključnih nosilaca politike i sprovođenje intervjua.

U **III fazi**, prikupljeni nalazi su predstavljeni lokalnim nosiocima politike, kroz održavanje tematskih okruglih stolova u izabranim regionima, kako bi se izvršilo potrebno testiranje relevantnosti, pouzdanosti i konzistentnosti preliminarno formulisanih stavova i ocena postojeće politike podrške start up-a u Srbiji.

IV faza se odnosila na izradu radne verzije Studije, koja pored ocene stanja definiše i preporuke za unapređenje politike mikrofinansijske podrške start up-u u Srbiji.

V faza je obuhvatila dodatne neposredne konsultacije sa predstavnicima resornog ministarstva i ILO o radnoj verziji Studije, a nakon toga predstavljena Radnoj grupi za podsticanje start up-a i preduzetništva Saveta za MSPP.

VI faza je bila izrada finalne verzije Studije i njeno dostavljanje ključnim nosiocima politike i relevantnim učesnicima u procesu sprovođenja mikrofinansijske podrške start up-u u Srbiji.

3. RELEVANTNO OKRUŽENJE

Do danas, Srbija u poređenju sa drugim zemljama u tranziciji, nije tako uspešna u kreiranju novih biznisa. Prema Izveštaju Svetske banke "udeo samozapošljavanja u ukupnoj nepoljoprivrednoj zaposlenosti u Srbiji je među najnižim u zemljama Centralne i jugoistočne Evrope"². Učešće samozapošljavanja u zaposlenosti van poljoprivrede je oko 5% u Srbiji, dok je preko 10% u Sloveniji, Mađarskoj, Poljskoj i Češkoj, a oko 14% zemljama OECD i EU-15. Ovi podaci pokazuju spori napredak u oblasti samozapošljavanja u poređenju sa naprednim tranzicionim privredama u kojima ovakve aktivnosti imaju značajnu ulogu u periodu tranzicije.

U periodu 2001-2004/5, na osnovu zvaničnih podataka sadržanih u "Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu u 2004. godini" izdatog od strane Zavoda za razvoj Republike Srbije, broj aktivnih MSP (status pravnih lica) porastao je sa 65,115 na 69,360 u 2004. nakon promene sistema registracije tokom 2005 godine zahtev za registraciju je podnelo preko 10,000 preduzeća. Podaci za radnje (fizička lica) govore da je došlo do povećanja broja sa 209,445 na 234,981 (2005.). Ukupno povećanje broja registrovanih preduzeća i radnji u proteklom periodu je na niskom nivou u poređenju sa drugim tranzicionim zemljama i iznosi nešto više od 11% za ceo pomenuti period. Tokom 2006. godine je vršena preregistracija preduzetnika koji imaju status radnji, pa ti podaci za tu godinu nisu uzimani u obzir.

U dosadašnjem periodu, Vlada nije izvršila sveobuhvatno istraživanje na osnovu koga bi identifikovala "preduzetnički profil i tržište" u Srbiji. Na taj način se ne raspolaže pouzdanim procenama o preduzetničkom potencijalu i tražnji u Srbiji. Međutim, na osnovu pojedinih aktivnosti i programa koje je Vlada sprovela u poslednjim godinama mogu se izvršiti posredne procene o veličini tražnje.

Za programe finansijske podrške samozapošljavanja javilo se na konkurse tokom 2004. i 2005. godine preko 30,000 potencijalnih preduzetnika, a realizovano je blizu 13,000 zahteva.

Takođe, tokom 2005. godine Fond za razvoj Srbije je po prvi put obezbedio mikro-kreditnu liniju za nezaposlene koji se spremaju da startuju novi biznis. Od pristiglih blizu 10,000 zahteva, realizovano je svega oko 700 zbog ograničenih raspoloživih sredstava.

Ovi podaci upućuju na posredan zaključak, da je raspoloživa tražnja za finansijskom podrškom start up-a znatno veća od trenutne raspoložive ponude.

Sistemska okruženje mikro-finansiranja u Srbiji

EU definicija mikro-finansiranja

Za potrebe ove Studije autori su se opredelili za definiciju mikro-finansiranja koja je u skladu sa dokumentima politike Evropske komisije. U skladu sa tim, mikro-kredit je definisan kao zajam do iznosa od 25,000 Evra namenjen za finansiranje novih ili postojećih preduzeća³.

Kod procene stanja razvijenosti mikro-finansijskog okruženja, utvrđeni su sledeći ključni faktori:

- Preduzetničko okruženje (institucionalna podrška preduzetništvu)
- Finansijska podrška (izvori kapitala fondova MFI)
- Podsticajne mere (poreske politike i politike doprinosa)
- Zakonsko uređenje (obavljanja delatnosti mikro-finansiranja i statusa mikro-finansijskih organizacija)

² Извештај "Република Србија: План економског раста и запошљавања", Светска банка, децембар 2004.

³ Expert Group Report: The Regulation of Microcredit in Europe/ April 2007

- Društvena briga (za siromašne i ugrožene socijalne grupe)
- Aktivne mere (samozapošljavanje, podsticanje preduzetništva)

Preduzetničko okruženje (institucionalna podrška preduzetništvu)

Proces kreiranja institucionalne podrške razvoja start up-a i preduzetništva u Srbiji nije zaokružen.

U periodu od 2001. godine Vlada Republike Srbije je započela sa aktivnostima na otklanjanju ograničenja i uspostavljanju prijateljskog preduzetničkog okruženja⁴.

U okviru nefinansijske podrške, na nacionalnom nivou, 2001. uspostavljena je Republička agencija za razvoj malih i srednjih preduzeća i preduzetništva⁵. Agencija koordinira radom mreže regionalnih agencija/centara, koja, međutim, još uvek ne pokriva celu teritoriju Republike, a ni sve aktivnosti sa regionalnog nivoa nisu dostupne u punoj meri na lokalnom nivou. Njihova prevashodna uloga je da obezbedi pružanje odgovarajuće nefinansijske podrške kroz informisanje i obuku potencijalnih preduzetnika.

Takođe, i u okviru NSZ funkcioniše mreža preduzetničkih centara u okviru filijala za zapošljavanje. Ni ova mreža ne pokriva celu teritoriju Republike. Njena uloga sastoji se u pružanju informacija, bazičnom treningu potencijalnih preduzetnika bez nadoknade, kao i uslovima konkurisanja za dobijanje finansijske podrške iz javnog sektora za samozapošljavanje (sredstava NSZ i Fonda za razvoj).

Potrebno je pomenuti da se deo njihovih aktivnosti zajednički realizuje na bazi godišnjeg ugovora između Republičke agencije za razvoj MSPP i NSZ.

Ipak, ostaje nejasno da li i u kojoj meri ove dve mreže, obe finansirane iz budžeta Vlade, svoje aktivnosti međusobno koordiniraju ili se preklapaju i predstavljaju konkurenciju jedna drugoj.

Ovome treba dodati da kao specifičan vid podrške MSPP i start up-a se realizuje i vladin program uspostavljanja Poslovnih inkubator centara u 15 opština u Srbiji.

Finansijska podrška (izvori kapitala fondova MFI)

Postojeća mikro-finansijska podrška start up-u je na niskom nivou, s obzirom da nije izgrađena potrebna finansijska infrastruktura. Svi raspoloživi izvori finansiranja su vezani za specijalizovane kreditne linije fondova za razvoj Republike Srbije i AP Vojvodine. S obzirom na veliku ograničenost dometa tih aktivnosti, u pojedinim regionima i opštinama se razvijaju pojedinačne inicijative na obogaćivanju ponude u podsticanju start up-a. Zajedničko za sve pomenute programe javnog sektora je obezbeđivanje „mekanih“ start-up kredita na osnovu konkursa, a koji su dostupni ograničenom broju korisnika.

Postojeća zakonska regulativa ne omogućava formiranje i rad posebnih mikro-finansijskih institucija. Aktivnosti nekoliko NVO koje se odvijaju u oblasti mikro-finansiranja u Srbiji, realizuju se kao komisioni posao kroz bankarski sektor.

Bankarski sektor nije zainteresovan da zvanično kreditira preduzetnike početnike i njihove start up projekte, osim kroz lične pozajmice vlasnicima start up projekta u kešu.

Potrebno je napomenuti, da u Srbiji nisu prisutne aktivnosti vezane za finansiranje start up-a različitim oblicima i mehanizmima „rizičnog kapitala“.

⁴ Relevantno za ovaj kontekst, Vlada Srbije je usvojila sledeće strateške dokumente politike razvoja, i to: Strategija razvoja MSPP 2003-2008, Plan podsticanja razvoja MSPP 2005-2007, Nacionalna strategija zapošljavanja 2005-2010, Nacionalni akcioni plan zapošljavanja 2006-2008, Strategija suzbijanja siromaštva, Strategija regionalnog razvoja 2007-2012, Program razvoja inkubatora i klastera 2007-2012. Takođe, u ovom periodu su doneti i sledeći zakoni: Zakon o Republičkoj agenciji za razvoj MSPP, Zakon o privrednim društvima, Zakon o Agenciji za privredne registre, Zakon o Garancijskom fondu, Zakon o lizingu, Zakon o zalozi, Zakon o hipoteci, Zakon o bankrotstvu, Zakon o investicionim fondovima.

Istovremeno, Srbija aktivno učestvuje u procesu primene EU Povelje o malim preduzećima.

⁵ Službeni glasnik RS, br. 65/2001

Podsticajne mere (poreske politike i politike doprinosa)

Postojeća poreska politika i politika doprinosa za socijalna davanja (penzijsko, zdravstveno i osiguranje od nezaposlenosti) nije usmerena direktno na podršku razvoja start up-a, niti je sprovedena odgovarajuća analiza uticaja tih politika na podsticanje start up-a. Nema zakonom predviđenih posebnih oslobođanja ili umanjenja poreza i doprinosa za samozapošljavanje. Možemo reći da postoji posredan uticaj, s obzirom da postoje pojedina stimulaturna rešenja kod zapošljavanja nezaposlenih lica, posebno kod stranih direktnih investicija, a koja mogu biti primenjena i kod start up projekata.

Zakonsko uređenje (obavljanje delatnosti mikro-finansiranja i statusa mikro-financijskih organizacija)

Detaljnija analiza je data u delu 4. Studije koja se tematski bavi ovim segmentom razvoja start up-a.

Društvena briga (za siromašne i ugrožene socijalne grupe)

Vlada Republike Srbije usvojila je *Strategiju smanjenja siromaštva* još u januaru 2003. godine. Razvoj preduzetništva je označen kao bitan element ekonomskog razvoja Srbije i smanjenja siromaštva. Samozapošljavanje i start-up su definisani kao ključni segmenti razvoja preduzetništva. U tom cilju je identifikovana potreba definisanja pravnog okvira za razvoj mikro-kredita, kao jednog od najvažnijih elemenata financijske podrške razvoju ovog sektora.

Aktivne mere zapošljavanja (podsticanje samozapošljavanja)

NSZ od sredine devedesetih podržava proces samozapošljavanja. Iz budžeta su odvajana minimalna sredstva za ove potrebe, pa je relativno mali broj start up programa podržavan, u proseku nešto više od dve hiljade godišnje.

Tek od 2005. za ove namene se izdvajaju značajnija sredstva, pa broj podržanih start up projekata, odnosno programa samozapošljavanja, je na nivou zemalja u tranziciji. Treba napomenuti da su ova sredstva bespovratna i da je Program namenjen nezaposlenim licima-osnivačima novog privrednog subjekta, koji pored sebe mogu da zaposle i druga nezaposlena lica, sa obavezom da najmanje dve godine uplaćuju doprinose za socijalno osiguranje za sve zaposlene po ovom programu.

Međutim, moramo istaći da ni u okviru NSZ, kao ni resorno zaduženog ministarstva, ne postoji analiza efekata ovog programa, niti bilo koji kvalitativni vid monitoringa korisnika pomoći.

Nezaposlenost i društvena cena koštanja podrške start up-u

Nezaposlenost je društveni problem, i kao takav njegovo rešavanje ima i svoju društvenu cenu. Ne bi trebalo da bude sporno da je nužna aktivna uloga javnog sektora u sprovođenju politike zapošljavanja i finansiranju mera i aktivnosti koje treba da doprinesu kreiranju novih radnih mesta. Jedino je uslovno sporno koji su to najbolji, najefikasniji načini i po kojoj ceni, ekonomski prihvatljivoj za društvo.

Start up projekti, od osnivanja i ranog rasta, predstavljaju važan segment kreiranja novih radnih mesta.

Prema pojedinim istraživanjima u Srbiji, u dosadašnjem periodu, preko 90% svih start up projekata je u potpunosti finansirano od strane preduzetnika, na osnovu sopstvene uštedevine i pozajmica od prijatelja i porodice. Oko 5% je delimično finansirano sredstvima

dobavljača i kupaca. Sve ovo upućuje na zaključak da su start up projekti finansirani od strane privatnog sektora.

Potrebe ubrzanog ekonomskog razvoja i rešavanja društvenih problema, u okviru kojih je visoka nezaposlenost jedan od najizazovnijih, zahtevaju aktivnu ulogu javnog sektora i javnih finansija. Koja bi to bila njegova optimalna uloga?

Razvoj malih i srednjih preduzeća je jedan od osnovnih stubova ekonomskog razvoja. Kad se prepozna društveni značaj njihovog razvoja, logično je da treba da se uspostavi balans u finansiranju start up-a između javnog i privatnog sektora.

Osnovna težnja javnog sektora je da u velikoj meri podrži ulazak novih preduzetnika i njihovih start up projekata. Javni sektor mora da plati cenu obezbeđenja potrebnih sredstva za finansiranje start up projekata, ali i da subvencionira troškove neophodnih savetodavnih usluga.

Namenska finansijska sredstva za podršku start up-a su po pravilu izuzetno "meka" po uslovima korišćenja, ali zato i veoma ograničena po obimu.

Dakle, ima ih malo i nedovoljna su da se samo iz ovih izvora zadovolji ukupna tražnja za start up kapitalom. Tako apsolutno i treba da bude, s tim da ostaje pitanje odnosa i komplementarnosti finansijske podrške start up-u iz javnog, privatnog i neprofitnog sektora.

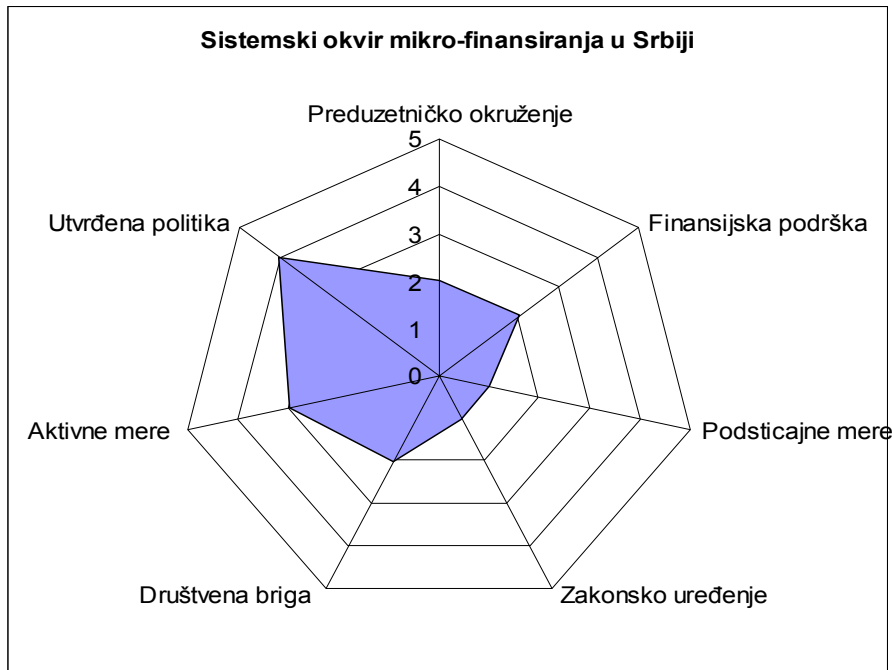
U sledećoj tabeli i radar dijagramu je sumirana ocena postojećeg stanja mikro-finansijskog okruženja u Srbiji.

Tabela 1:

Ocena mikro-finansijskog okruženja

Kriterijum	Ocena	Pitanje	Obrazloženje
<i>Preduzetničko okruženje</i>	2	Kakvo je poslovno i društveno okruženje, kakva je institucionalna podrška preduzetništvu	Stepen izgrađenosti institucionalne infrastrukture nedovoljan. Uspostavljene agencije za nefinansijsku podršku razvoja MSPP (Republička agencija sa mrežom regionalnih agencija/centara za razvoj MSPP), ali ne i na celoj teritoriji Srbije. Institucije za finansijsku podršku tek u početnom stadijumu definisanja i uspostavljanja. Privredno-sistemska zakonska i druga regulativa ne poznaje nikakve posebnosti vezano za poslovanje mikro preduzeća.
<i>Finansijska podrška</i>	2	Kakva je i iz kojih izvora kapitala podrška mikro-finansijskim institucijama	Izuzev namenskog izdvajanja sredstava javnog sektora iz Budžeta za Fond za razvoj Srbije i NSZ, kao i Fonda za razvoj AP Vojvodine, nema drugih izvora i oblika finansiranja programa podrške start up-a i samozapošljavanja. Pribavljanje kapitala MFI isključivo je iz donatorskih sredstava bespovratno dodeljenih kao humanitarna pomoć.

<i>Podsticajne mere</i>	1	Koje su postojeće (poreske i dr.) olakšice i podsticaji samozapošljavanju, novom zapošljavanju i start up-u	Postoje finansijski podsticaji za novo zapošljavanje, kreirani prema potrebama privlačenja stranih direktnih investicija, bez stvarnih efekata na male investitore i start up.
<i>Zakonsko uređenje</i>	1	Kakva je uređenost zakonske regulative za poslovanje mikro-finansijskih institucija	Nema posebne zakonske regulative za osnivanje i poslovanje mikro-finansijskih institucija. Novi Zakon o bankama ne poznaje "i druge finansijske institucije". Aktivne MFI u Srbiji, striktno formalno posmatrano, posluju de facto izvan zakona, "shodno" primenjujući zakonsku regulativu iz oblasti finansijskog poslovanja sa statusom "udruženja građana".
<i>Društvena briga</i>	2	Koje postojeće mere i aktivnosti su u funkciji rešavanja problema suzbijanja siromaštva i za ugrožene socijalne grupe	Veoma mali obuhvat mera i nizak intenzitet društvene brige o siromašnima i ugroženim socijalnim grupama, usled nedostatka potrebnih finansijskih sredstava, zbog budžetskih ograničenja i izostanka drugih izvora finansiranja.
<i>Aktivne mere</i>	3	Koje aktivne mere su u primeni za podsticanje samozapošljavanja i preduzetništva	NSZ sprovodi program aktivnih mera samozapošljavanja, ali samo <i>nezaposlenih</i> , i to sa nedovoljnim ukupnim budžetom i niskim pojedinačnim iznosom sredstava za ove namene.
<i>Utvrdjena politika</i>	4	Kako su definisane politike koje se odnose na podsticanje preduzetništva, suzbijanje siromaštva, rešavanje nezaposlenosti, i dr.)	Donete brojne strategije kojima je definisana politika u određenoj oblasti, s tim da je samo kod nekih izvršena operacionalizacija kroz definisanje akcionih godišnjih planova i programa realizacije, uz generalnu ocenu da je izostalo sprovođenje usled nedostatka (nedefinisanih i/ili neobezbeđenih) potrebnih instrumenata za njihovu implementaciju.

4. ANALIZA ZAKONSKOG OKRUŽENJA

U Srbiji oblast mikro-kreditiranja, odnosno položaj i poslovanje mikro-kreditnih finansijskih organizacija/institucija nije posebnim propisima zakonski uređena. Prisutna je shodna primena propisa koji uređuju oblasti finansijskog sistema.

Zakon o Narodnoj banci Srbije⁶ i funkcija NBS

Ovim zakonom uređen je položaj, organizacija, ovlašćenja i funkcije Narodne banke Srbije, kao centralne kreditno-monetarne i finansijske institucije.

Sledstveno tome, NBS je definisana kao samostalna i nezavisna u obavljanju svojih funkcija, sa odgovarajućim, ni od koga drugog ograničenim ovlašćenjima za donošenje propisa i preduzimanje mera i drugih aktivnosti iz zakonom definisanih oblasti⁷.

Opšti zakonski okvir i podzakonska regulativa u ovoj oblasti

(1) Zakon o bankama⁸

Zakonom o bankama propisano je da se **depozitnim poslovima** (prikupljanjem štednje) i **kreditiranjem** (davanjem i uzimanjem kredita) mogu baviti **isključivo banke**, kao svojom osnovnom delatnošću.

Druge finansijske organizacije i institucije mogu obavljati poslove kreditiranja samo u skladu sa drugim posebnim zakonima i propisima ili uz posebnu saglasnost (dozvolu) NBS.

Veoma je značajno na ovom mestu istaći da kako MFI nisu definisane Zakonom o bankama, kao uostalom i ni jednim drugim zakonom iz oblasti finansijskog sistema, time su *de iure* postale van nadležnosti NBS, a *de facto* "nefinansijske" institucije koje svoje poslovanje obavljaju nelegalno.

Podzakonski akti koji su direktno izvedeni iz Zakona o bankama (*Odluka o obaveznoj rezervi kod NBS*), kao i drugih relevantnih zakona (*Odluka o načinu i uslovima korišćenja finansijskih kredita* za namene iz člana 21. stav 3. Zakona o deviznom poslovanju, *Odluka o obavezi davalaca lizinga* da drže sredstva rezerve i dr.), ograničavaju i regulišu priliv sredstava iz inostranstva i njihovu namenu na domaćem finansijskom tržištu.

Ovim propisima regulisano je da priliv sredstava za namene kreditiranja može ići samo preko banaka. Takođe, *Odlukom o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki banke* utvrđeno je izdvajanje obavezne rezerve na sva sredstva namenjena kreditiranju, što dodatno poskupljuje sredstva.

(2) Zakon o privrednim društvima⁹

Zakon o privrednim društvima uređuje materiju oblika i načina osnivanja i organizovanja privrednih subjekta (osnovanih da kroz obavljanje svojih delatnosti stiču profit) i ne bavi se uslovima i načinima za obavljanje pojedinih delatnosti, već u tom smislu upućuje na posebne zakone i propise koji to regulišu.

Dakle, ne predviđa mogućnost da se privredna društva bave kreditiranjem, ukoliko to nije regulisano posebnim propisima.

(3) Zakon o Fondu za razvoj Republike Srbije

(4) Zakon o Garancijskom fondu

(5) Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti (Nacionalna služba za zapošljavanje)

⁶ Službeni glasnik RS, br. 72/2003, 55/2004, 85/2005

⁷ "Narodna banka Srbije, u obavljanju svojih funkcija, neće primati niti tražiti uputstva od državnih organa i drugih lica".

⁸ Službeni glasnik RS, br. 107/2005

⁹ Službeni glasnik RS, br. 25/2004

(6) Zakon o pribavljanju i korišćenju inostranih sredstava za finansiranje povećanja zaposlenosti i zapošljavanja povratnika sa rada iz inostranstva (Fond za finansiranje povećanja zaposlenosti u privredno nedovoljno razvijenim i izrazito emigracionim područjima Državne zajednice Srbije i Crne Gore)

Navedeni zakoni isključivo pojedinačno uređuju osnivanje, organizaciju i rad javnih institucija na koje se odnose, pa kao takvi nisu od značaja sa aspekta pravnog uređenja MFI.

Tretiraju ovu problematiku u smislu podsticanja povećanja zaposlenosti i samozapošljavanja i kako su državne institucije, bave se mikro-kreditiranjem po posebnoj dozvoli.

(7) Zakon o investicionim fondovima¹⁰

Novodoneti **Zakon o investicionim fondovima** (Sl. glasnik RS br.46/2006) mogao bi indirektno imati značajnijeg uticaja na mikrofinansijsko tržište kapitala. Međutim, kako se ovaj zakon u Srbiji primenjuje tek nekoliko meseci, u ovom momentu je teško sagledati njegove eventualne nedostatke.

Ipak ostaje da se tek vidi dali će i u kojoj meri eventualno investicioni fondovi biti od uticaja kao jedan od potencijalnih spoljnih izvora za punjenje (funding) kreditnih fondova MFI. Naša je procena da je to moguće, uz uslov da se zakonski uredi položaj MFI.

Prema tome kako sada stoje stvari sa aktuelnim zakonskim statusom MFI, plasman sredstava investicionih fondova u MFI bi bila više nego visokorizična, pa u skladu sa pratećim propisima koji uređuju ovu oblast, nisu ni realno moguća.

(8) Zakoni o udruženjima građana SRJ i Republike Srbije¹¹

Oba ova zakona su prevaziđena i po formi i po suštini, pa nije potrebno posebno ih komentarisati.

U nacrtu je novi zakon koji udruženja (građana), odnosno nevladine i neprofitne organizacije ograničava da se ne mogu baviti delatnostima na finansijskom tržištu. Takođe, što može predstavljati još veći problem, udruženja se neće moći povezivati ni u kakvom obliku sa drugim formama organizovanja, sem sa drugim nevladinim organizacijama, pa bi im u tom slučaju bio onemogućen rad i povezivanje sa bankama, kao što su radili do sada.

U slučaju gašenja ili prestanka rada udruženja (nevladine organizacije) sva imovina ostaje, odnosno prenosi se lokalnoj zajednici.

(9) Zakon o zadrugama

Prema važećem zakonu on tretira udruživanje fizičkih lica za obavljanje zajedničkih poslovnih aktivnosti, ali ne na finansijskom tržištu.

(10) Ostali zakoni

Zakon o finansijskom lizingu¹², Zakon o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar¹³ i Zakon o hipoteci¹⁴ jesu propisi koji svakako mogu imati svoju shodnu pozitivnu primenu i u poslovanju MFI, ali su bez sumnje bez ikakvog stvarnog uticaja na uređenje samog njihovog statusnog položaja u aktuelnom pravnom okruženju.

¹⁰ Službeni glasnik RS, br. 46/2006

¹¹ Službeni list SFRJ, br. 42/1990; Službeni list SRJ, br. 24/1994, 28/1996, 73/2000

¹² Službeni glasnik RS, br. 55/2003, 61/2005

¹³ Službeni glasnik RS, br. 57/2003, 61/2005, 64/2006

¹⁴ Službeni glasnik RS, br. 115/2005

Pravni status organizacija koje se bave mikrofinansiranjem

Sve organizacije, izvan javnog i bankarskog sektora, koje se bave mikro-kreditiranjem registrovane su kao udruženja građana koja se između ostalog bave ekonomskom podrškom ugroženih socijalnih grupa i njihovim samozapošljavanjem.

Njihov pravni položaj, u oblasti mikro-finansiranja kojom se bave, je prema zakonskoj regulativi nelegalan (Zakon o bankama decidno u članu 5. kaže da se niko osim banaka ne može baviti davanjem kredita, kao i u članu 136. da ko se bavi davanjem kredita bez dozvole NBS, a da za to nije ovlašćen Zakonom, čini krivično delo).

Potrebno je napomenuti da je donošenjem ovog novog zakona, kojim je zamenjen prethodni **Zakon o bankama i drugim finansijskim organizacijama**, ukinuta zakonska mogućnost za postojanje drugih (ne-bankarskih) oblika finansijskih organizacija. Posledično, u skladu sa propisanom obavezom usklađivanja drugih finansijskih organizacija sa novim zakonom (*i to samo na način transformacijom u banku ili pripajanjem banci*), ugašeno je ukupno 8 MFI, koje su bile organizovane kao štedionica, štedno-kreditna organizacija ili štedno-kreditna zadruga.

Kakva god da ubuduće budu usvojena zakonska rešenja za oblike organizovanja, načina poslovanja i obim ovlašćenja *drugih finansijskih organizacija*, ostaje zasigurno da one jesu *finansijske institucije* i potrebne našoj privredi i građanima. Shodno tome, NBS ne može da pobegne od svog dela odgovornosti za definisanje statusa MFI, kao i uređenja pitanja njihovog osnivanja i načina poslovanja.

Na teritoriji Srbije ovom aktivnošću se bave tri organizacije i to: Fond za mikro razvoj, Microfins, registrovane kao udruženje građana i Agroinvest Fond d.o.o., registrovan kao privredno društvo sa ograničenom odgovornošću.

Sve su one bile implementi partneri međunarodnih humanitarnih organizacija, koje su radile na ekonomskoj i humanitarnoj podršci najugroženijim grupama građana.

Svoje kreditne aktivnosti obavljaju preko banaka dajući im raspoloživa finansijska sredstva na komision, banke isplaćuju kredite a oni rade samo uslugu pronalaženja klijenata i tehničku obradu zahteva po posebnom Ugovoru sa bankom (one rade sve poslove, a banka se pojavljuje formalno kao davalac kredita).

Ocena pravnog okruženja i mogućnosti rada MFI u Srbiji

Zakonska regulativa u Srbiji u ovoj oblasti koja se odnosi na javne, odnosno državne institucije je jasna i precizna, i omogućava javnom sektoru da u skladu sa svojim ciljevima i/ili interesima u okviru svojih delatnosti obavljaju i mikro-kreditne poslove.

Na drugoj strani, zakonska regulativa u ovoj oblasti je nedvosmisleno uređena na način da favorizuje monopol bankarskog sektora i *zabranjuje slobodu preduzetništva* kroz obavljanje delatnosti mikro-kreditiranja, kao i osnivanje i rad mikro-finansijskih institucija u privatnom i nevladinom, odnosno neprofitnom sektoru.

Time je, bez svake sumnje, isključena svaka mogućnost privatnom ili NVO sektoru, da kroz eventualno shodnu primenu zakonskih propisa, obavljaju mikro-kreditne poslove kroz komercijalne aranžmane ili na bilo na koji drugi način.

Ovakvo stanje (ne)uređenosti pravnog okruženja ima za posledicu neizgrađenost sektora MFI, uz njihovu slabu pojedinačnu organizovanost.

Stoga su prisutne sledeće **loše karakteristike**:

- Kao prvo pravni položaj MFI na finansijskom tržištu je nelegalan (Udruženja građana);

- Forma njihovog delovanja kroz komisione ugovore sa bankama je za sada tolerisana od NBS;
- Vlasništvo nad kreditnim kapitalom kojim upravljaju nije definisano¹⁵;
- Upravljačke strukture u tim organizacijama nisu dovoljno kvalifikovane za vođenje jedne finansijske institucije;
- Kvalifikaciona struktura zaposlenih i njihova obučenost takođe ne odgovaraju zahtevima finansijske institucije,
- Upravljanje rizicima i čvrste procedure su takođe slabost ovih organizacija.

Zaključne napomene i predlozi kako bi trebalo ovu materiju regulisati

Mikro-kreditiranje se uglavnom vezuje za nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju i datira od sedamdesetih godina sa prostora Azije. U dosadašnjem razvoju dalo je dobre rezultate u podršci najugroženijim slojevima stanovništva u njihovom ekonomskom integrisanju u sredinu i njihovom osamostaljivanju.

Jedna od osnovnih karakteristika mikro-finansiranja je relativno lak pristup sredstvima bez velikog administriranja, jer se smatra da ove usluge koriste oni klijenti kojima je pristup bankarskim izvorima sredstava onemogućen zbog njihove slabe finansijske snage ili pak njihove neobaveštenosti i niske obrazovne strukture.

Oblast mikro-kreditiranja bi trebalo rešiti posebnim zakonom o mikro-kreditiranju (nedepozitnim mikro-finansijskim institucijama), koji bi bio deo seta zakona koji se odnose na razvoj preduzetništva, zapošljavanja i regionalnog razvoja.

Zakon bi posebno trebao da obradi institucionalni kapacitet potencijalne mikro-kreditne organizacije (sistem upravljanja, rukovođenja, planiranja, informisanja, internih kontrola, računovodstva, istraživanja tržišta, procedura, kadrovske resurse, edukaciju).

Ovo je značajno zbog klijenata, ali i zbog kreditora, donatora, investitora.

Posebno je značajna transparentnost u radu ovih organizacija.

Statut organizacije, pored obaveznih zakonskih normi, mora sadržati i misiju organizacije, jasno definisane nadležnosti i odgovornosti menadžmenta, osnove organizacione strukture, osnove sistema interne kontrole i revizije, ciljane klijente, definisan nevladin karakter organizacije.

U sistemu upravljanja ovim organizacijama, u skupštinama, upravnim i nadzornim odborima, svoje odgovarajuće mesto moraju imati predstavnici investitora, kreditora, donatora.

Osnovni zadatak takvih organizacija je da, preko servisiranja potreba klijenata kojima nisu dostupni komercijalni izvori finansiranja, obezbede svoju dugoročnu samoodrživost i razvoj.

Zakon o mikro-kreditiranju bi morao jasno da definiše ovaj deo finansijskih usluga i delovanje ovakvih organizacija na finansijskom tržištu.

Zakonom mora da se jasno definiše ko i na koji način vrši kontrolu rada organizacija koje se bave mikro-kreditiranjem.

Tema mikro-kreditiranja je kompleksna, ali značajna, posebno u zemljama koje imaju potrebe za bržim razvojem, većim zapošljavanjem, ravnomernim regionalnim razvojem i rešavanjem problema siromašnih i ugroženih socijalnih grupa, kao što je to slučaj u Srbiji.

---

¹⁵ Iako te organizacije imaju ugovore sa vlasnicima kapitala (donatorima) da im se sredstva prenose na raspolaganje i upravljanje, ipak ostaje nejasno ko je titular vlasništva: osnivači udruženja, svi zaposleni od početka rada do danas, svi članovi udruženja ili neko treći. S toga je i otvoreno pitanje šta se događa sa kapitalom u slučaju gašenja udruženja ili promene forme organizovanja. Trenutno rešenje u normativnim aktima udruženja je da o tome odlučuje Skupština Udruženja.

Predlog polaznih osnova zakonskog uređenja položaja i poslovanja MFI

Naziv zakona:	Zakon o nebankarskim finansijskim institucijama (NBFi)
Status:	Neprofitna i nedopozitna mikro-finansijska organizacija
Delatnost:	Posredovanje u plasmanu mikro-kredita u tuđe ime i za tuđ račun Ne može samostalno operisati (zaduživati se) na finansijskim tržištima u svoje ime i za svoj račun
Uslovi za osnivanje:	Slično rešenjima kao za NGO, uz pred-ugovor za obezbeđenje izvora mikro-kreditnih sredstava Prilikom gašenja, prestanka postojanja, nakon namirenja poverilaca, sva preostala imovina pripada lokalnoj samoupravi
Registracija:	Ministarstvo finansija ili Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu
Nadzor:	Matično (registraciono) ministarstvo, Poreska uprava i NBS
Poseban uslov:	Jednog člana nadzornog odbora MFI imenuje teritorijalno nadležna lokalna jedinica poreske uprave, kao i najmanje još jednog člana NSZ
Sredstva i izvori:	Potrebna sredstva za osnivanje i početak rada obezbeđuju se od strane osnivača MFI i donatora Jasno razgraničenje izvora i namene sredstava na sopstvena poslovna sredstva MFI i fondovska sredstva za mikro-kreditiranje Izvori fondova mikro-kreditnih sredstava su ograničeni na donacije i meke kredite
Poslovanje:	Neprofitno, ostvareni prihodi mogu se koristiti isključivo za pokriće tekućih troškova i za unapređenje poslovanja Kamata nije izvor sopstvenih prihoda i osnovnih sredstava Sopstveni prihodi ostvaruju se od: ugovorene komisije provizije davaoca mikro-kreditne inije, prihoda po osnovu pruženih usluga korisnicima mikro-kredita, i dr.

5. INSTITUCIONALNA INFRASTRUKTURA

Pregled postojeće podrške i primeri iz prakse

U ovoj Studiji pažnja obrađivača je prvenstveno usmerena na sagledavanje izgrađenosti finansijskog sistema u skladu sa potrebama privrede i prioritetima privrednog razvoja, sa posebnim osvrtom za potrebe analize mikro-finansijskog tržišta kapitala.

Uspostavljanje institucionalne infrastrukture obično predstavlja deo procesa realizacije usvojene politike, u ovom slučaju politike podsticanja razvoja MSP sektora i u njemu start up-a. Da li je takav slučaj i u Srbiji.

U okviru realizacije prve faze projekta MOR izrađena je studija „Koji su primeri podrške javnog sektora samozapošljavanju u Srbiji“ i „Akcioni plan za podsticanje samozapošljavanja“, sa ciljem da se uspostavi efikasniji sistem kreiranja i sprovođenja politike podsticanja razvoja start up-a.

U zaključcima studije stalo se na stanovište da razvoj preduzetništva i samozapošljavanje u Srbiji treba da postane jedna od glavnih poluga u rešavanju problema nezaposlenosti i kreiranju novih radnih mesta. Studijom se izražava potreba za definisanjem odgovornosti za preuzimanje dogovorenih obaveza svih aktera u procesu kreiranja i sprovođenja politike razvoja.

Nalazi studije su da politika podrške samozapošljavanju, odnosno start up-u treba da bude zasnovana na:

- Identifikaciji uloge različitih aktera i uspostavljanje partnerstva javnog, privatnog i nevladionog sektora;
- Poboljšanju pravnog okruženja mikro-finansiranja;
- Jačanju postojeće i uspostavljanje nedostajuće nefinansijske i finansijske infrastrukture;
- Daljem razvoju nefinansijske podrške;
- Identifikaciji i obezbeđenju adekvatnih finansijskih izvora mikro-finansiranja.

Akcioni plan za podsticanje samozapošljavanja definisao je mere i aktivnosti koje trebaju da doprinesu na daljem poboljšanju uslova za podsticanje samozapošljavanja i start up-a u Srbiji. Plan sadrži četiri polja aktivnosti i to:

- Plan aktivnosti u oblasti zakonske regulative i institucionalne infrastrukture,
- Plan aktivnosti u oblasti finansiranja samozapošljavanja i start up-a,
- Plan aktivnosti u oblasti komunikacija (promocije),
- Plan aktivnosti u oblasti razvijanja preduzetničke svesti nefinansijske podrške.

I pored jasnih stavova i preporuka iskazanih u navedenoj studiji i akcionom planu, u dosadašnjem procesu kreiranja politike podsticanja razvoja preduzetništva i samozapošljavanja nije ostvaren konsenzus i partnerstvo javnog, privatnog i NVO sektora, a u velikoj meri nedostaje i dijalog sa sindikatima. Istovremeno izostao je proces definisanja instrumenata sprovođenja politike, kojim bi se stvorili uslovi za značajnije podsticanje i razvoj samozapošljavanja i start up-a. Tek početkom 2007. godine u okviru saveta za MSPP uspostavljena je Radna Grupa za start up i preduzetništvo, sa ciljem da se uspostavi jedinstvena politika i sprovodi sistemski podrške razvoja start up-a.

Kao rezultat takvog stanja u procesu kreiranja i sprovođenja politike, potencijalni preduzetnici nisu u mogućnosti da na jednom mestu dobiju potrebnu nefinansijsku i finansijsku podršku za startovanje svog posla.

Dakle, u periodu od 2003. godine do danas, Vlada Republike Srbije je preduzela pojedine mere u cilju stvaranja uslova za brži i jeftiniji start up. Formirana je Agencija za registraciju privrednih subjekata i procedura osnivanja preduzeća je pojednostavljena i ubrzana. Smanjen je iznos potrebnog osnivačkog kapitala kod osnivanja preduzeća i radnji. U okviru Nacionalne službe za zapošljavanje povećan je ukupan iznos sredstava koji je bio na raspolaganju za finansiranje programa samozapošljavanja. Takođe, obezbeđena je

mikro-kreditna linija preko Fonda za razvoj Srbije za kreditiranje start up-a. Intenzivirana je nefinansijska podrška preduzetnicima početnicima kroz mrežu Republičke agencije za MSPP i mrežu preduzetničkih centara NSZ. Međutim, iako se može zaključiti da postoji niz aktivnosti na podršci start up-a, do sada nije uspostavljen jedinstven institucionalizovan sistem kreiranja i sprovođenja politike razvoja start up-a, a koji bi obezbedio partnerstvo različitih aktera iz sva tri sektora.

Put 1

- Nezaposleni potencijalni preduzetnik odlazi u filijalu NSZ
  - Prikuplja potrebne informacije
  - Može da pohađa osnovnu obuku kako da startuje svoj posao
  - Nakon startovanja posla može se prijaviti na raspisani konkurs za dodelu finansijske pomoći u okviru aktivnih mera zapošljavanja

Put 2

- Potencijalni preduzetnik odlazi u Regionalnu agenciju za MSP
  - Prikuplja potrebne informacije
  - Može da pohađa osnovnu obuku kako da startuje svoj posao
  - Može da pohađa obuku kako da uradi Biznis plan radi startovanja svog posla
  - Nakon startovanja posla može se prijaviti na raspisani konkurs za dodelu finansijske pomoći u okviru aktivnih mera zapošljavanja

Put 3

- Potencijalni preduzetnik odlazi u NVO koja obezbeđuje mikro-kredite
  - Prikuplja potrebne informacije
  - Prolazi bazičnu obuku
  - Dobija mikro kredit kojim u manjoj meri pokriva svoje potrebe za startovanjem biznisa

Svi potencijalni preduzetnici mogu da konkurišu kod Fonda za razvoj Republike Srbije ili AP Vojvodine, na osnovu objavljenog konkursa, za dobijanje mikro-kredita za startovanje svog biznisa. Napominjemo da sredstva nisu dostupna tokom cele godine, već samo jednom ili dvaput godišnje.

Takođe, potencijalni preduzetnici se mogu obratiti i banci Opportunity International za dobijanje kredita za start up.

Iz svega navedenog imamo potvrdu da ne postoji jedinstven paket usluga za podsticanje start up-a kao rezultat sistemske podrške koja obezbeđuje vezu između nefinansijske i finansijske politike i realizovanu kroz partnerstvo javnog, privatnog i NVO sektora.

Efikasan proces kreiranja, a zatim i implementacije usvojene politike, predstavlja kompleksan proces u kome je neophodno učešće više aktera. Do sada institucionalna infrastruktura nije u potpunosti izgrađena i nezadovoljava potrebe trenutnog razvoja MSP sektora, a posebno start up-a.

Institucionalna infrastruktura relevantna za finansijsku podršku start up-u u Srbiji sastoji se od:

I – Javni sektor:

- Fond za razvoj Srbije
  - Fond za razvoj AP Vojvodine
    - Fond za razvoj Opštine Leskovac
- Nacionalna služba zapošljavanja

- *Republička agencija za razvoj MSPP*¹⁶
- Garancijski fond (RS)
  - Garancijski fond AP Vojvodine
    - Garancijski fond "Alma Mons"
    - Garancijski fond Opštine Leskovac
- Fond za povećanje zaposlenosti (SFRJ)

II – Privatni sektor:

- bankarski sektor
- lizing kompanije
- investicioni fondovi
- ostalo

III – Neprofitni sektor

- NVO
- regionalne i donatorske inicijative
- *mreža regionalnih agencija/centara za podršku razvoja MSPP*

Postojeća finansijska institucionalna infrastruktura u prvom redu je logična posledica zakonske regulative i potreba sprovođenja ciljeva ekonomske politike, *ali i pragmatičnih motiva različitih političkih interesa.*

Fond za razvoj Republike Srbije i Garancijski fond su uspostavljeni u skladu sa pozitivnim zakonskim propisima (na osnovu *sui generis* zakona), dok su ostale pomenute slične regionalne i lokalne javne institucije uspostavljane *ad hoc* na osnovu odluka (ne)nadležnih organa lokalne samouprave ili AP Vojvodine¹⁷, izuzev Fonda za povećanje zaposlenosti koji je relikv još iz vremena SFRJ.

Naša je ocena da dostignuti stepen izgrađenosti finansijskog sistema nije u dovoljnoj meri usaglašen sa privrednom strukturom i njenim potrebama i mogućnostima razvoja. Struktura privrede Srbije je sa 98% MSPP, pri čemu u tome mikro preduzeća učestvuju sa 99%.

Finansijskim sistemom u Srbiji dominira bankarski sektor, sa izraženim monopolom banaka na svim finansijskim tržištima.

Investicioni fondovi su u povoju, prošle godine su doneti zakon i prateća regulativa, a tek nedavno je započeto uspostavljanje institucija i tek ostaje da se vidi da li će i u kojoj meri imati ikakvog uticaja na mikro-finansijsko tržište kapitala.

Nema sumnje da realni sektor treba primarno da se servisira finansiranjem iz privatnog, pre svega bankarskog sektora. To jeste neophodno potrebno, ali ne i dovoljno za ubrzani privredni razvoj, koji u prvom redu računa na značajnu ulogu MSP sektora.

Za potrebe ove studije sagledana je izgrađenost finansijske institucionalne infrastrukture u pogledu:

- stepena i kvaliteta zadovoljenja potreba neposrednih korisnika za mikro-finansijskom podrškom start up-u;
- potreba sprovođenja politike suzbijanja siromaštva, smanjenja nezaposlenosti i podsticanja preduzetništva;
- efikasnosti upotrebe sredstava, odnosno društvene "cene koštanja" finansijske podrške start up-u.

¹⁶ Republička agencija za MSPP sa mrežom regionalnih agencija/centara čini značajan kapacitet nefinansijske infrastrukture na podršci start up-u, pri čemu je republička agencija javna institucija, dok su regionalne agencije/centri sa specifičnim pojedinačnim pravnim statusom.

¹⁷ U tom pogledu nemaju odgovarajuća zakonodavna ovlašćenja.

Predlozi za efikasniju politiku podrške start up-a

Sprovedena rasprava sa održanih okruglih stolova upućuje na sledeće ocene i zaključke u kom pravcu treba da se kreira i realizuje politika podrške start up-a:

- Ukazana je potreba nastavka organizovanih i koordinisanih zajedničkih aktivnosti ključnih nosilaca politike na nacionalnom i lokalnom nivou u pravcu dalje sistemske razrade na definisanju unapređene politike mikro-finansijske podrške samozapošljavanju i start up-u;
- Mikrofinansijska podrška start up-u koja se realizuje preko Fonda za razvoj Srbije ima niz nedostataka, od kojih su najizrazitiji sledeći: (a)raspoloživost sredstava nije kontinuirana (na osnovu konkursa, jednom godišnje); (b)ograničena dostupnost za korisnike, (c)centralizovan pristup u obradi zahteva i odlučivanju; (d)izostanak koordinacije sa nefinansijskom podrškom; €izostanak monitoringa i analize efekata.
- Potrebna decentralizacija programa podrške, što podrazumeva ne samo pružanje informacija, obradu i predaju dokumenata "van Beograda", već i donošenje odluka na lokalnom/regionalnom nivou (*Primer: RC za razvoj MSPP "Zlatibor" zajedno sa 9 opština zlatiborskog okruga priprema program ekonomskog razvoja naredne tri godine do nivoa projekata. U cilju što efikasnijeg rada imenovan je programski odbor koga čine predstavnici opština zaduženi za ekonomski razvoj i koji donosi odluke o najvažnijim pitanjima*).
- Korišćenje postojećih organizacija na lokalnom nivou za realizaciju programa, uključujući podizanje njihovih kapaciteta u skladu sa potrebama, a ne osnivanje novih institucija tamo gde neke druge već operativno postoje.

6. OBLICI FINANSIJSKE PODRŠKE

Efekti finansijske podrške start up-u od strane javnog sektora

O efektima dosadašnje finansijske podrške vrlo teško je dati precizan odgovor, s obzirom da proces monitoringa po plasiranim start up kreditima u okviru javnog sektora nije uspostavljen. Takođe, nije realizovano nijedno istraživanje u okviru javnog sektora, koje bi za cilj imalo jasno utvrđivanje efekata obezbeđene finansijske pomoći od strane Vlade.

Određeni zaključci se mogu doneti samo posredno, na osnovu procesa i kriterijuma dodele sredstava, kao i broja realizovanih kreditnih aranžmana.

Procesi dodele sredstava kod Fonda za razvoj i kod NSZ se realizuju na osnovu javnog konkursa. Ovi konkursi se odvijaju autonomno u okviru resornih institucija, bez saradnje sa drugim relevantnim institucijama. Dodela sredstava se vrši jednom ili eventualno par puta godišnje. To znači da sredstva ne stoje na raspolaganju potencijalnim preduzetnicima tokom cele godine. Kao posledica takvog sistema, fokus onih koji se javljaju na konkurs je mogućnost dobijanja finansijskih sredstava, a ne startovanje biznisa. Osnovni kriterijum kod dodele sredstava je veći broj novozaposlenih, što se vrlo često kosi sa prirodom start up projekata. Često se pojavljuje i problem kolaterala kod odobrenih kredita, pa se realizuje manji broj kredita od odobrenih.

Prilikom dodele sredstava ne vodi se računa o neophodnoj vezi nefinansijske i finansijske podrške. Harmonizovana veza nefinansijske i finansijske podrške je primer najbolje prakse podrške start up projekata razvijenih zemalja i zemalja u tranziciji.

Elementarni uslovi i vidovi mikro-finansijske podrške start up-u

U ovom kontekstu osnovna pitanja na koja bi trebalo dati odgovor su sledeća.

Koji su to zahtevi koji nužno moraju biti zadovoljeni u procesu kreiranja i sprovođenja politike podrške start up-a.

Kakva bi trebalo da bude institucionalna infrastruktura koja bi objektivizovala i optimalizovala oblike i mehanizme podrške start up-a.

Da li je nužna podela ili je moguća i komplementarnost uloga sva tri sektora.

Elementarni uslovi finansijske podrške start up-u su:

- efektivna cena koštanja kapitala ispod realnih prosečnih profitnih margina;
- ostali uslovi (visina sredstava, ročnost otplate, grejs period i dr.) fleksibilno dizajnirani da mogu da prilagode potrebama klijenata;
- osnova obezbeđenja kredita treba da je bazirana na procenama pouzdanosti i sposobnosti preduzetnika, izvodljivosti biznis plana, i kao najznačajnije – objektivizovanoj projekciji neto novčanog toka;
- obezbeđenom koordinisanom nefinansijskom podrškom, koja treba da bude prisutna tokom otplate kredita, počev od pripremne faze, preko otpočinjanja i najmanje tokom prve godine poslovanja

Optimalni set vidova podrške start up-u trebalo bi da obuhvata sledeće:

- meke namenske pozajmice iz javnog sektora;
- kreditne garancije javnog sektora za komercijalne kredite (uključujući lizing aranžmane);
- subvencioniranje kamata poslovnih banaka za start up kredite;
- grant za novo zapošljavanje (bespovratna sredstva za svako novokreirano radno mesto, uključujući i preduzetnika);
- vaučere za subvencioniranje nefinansijske podrške;

Za uspeh start up projekata podjednako su važne finansijska i nefinansijska podrška, pogotovo za preživljavanje tokom prve godine poslovanja.

Upravljanje poslovanjem start up projekta postavlja brojne i veoma složene zahteve pred preduzetnika-početnika, koji obuhvataju analizu tržišta i marketing, upravljanje dobavljačima i kupcima, pravilno sprovođenje brojne i veoma složene poslovne administracije (npr. procedura zapošljavanja radnika, primena poreskih i drugih propisa poslovanja), pri čemu je pogotovo za početni period izuzetno kritično efikasno upravljanje finansijama sa izraženo ograničenim sredstvima.

Gledano sa društvenog aspekta, nije dovoljno dati samo neophodno potrebnu finansijsku podršku, već osigurati koliko je god to moguće i odgovarajuću subvencioniranu nefinansijsku podršku radi "osiguranja" finansijske pomoći od propasti poslovnog projekta usled početničkih grešaka i ograničenja koji se efikasno otklanjaju ili značajno umanjuju odgovarajućom nefinansijskom podrškom. U protivnom, ukoliko su preduzetnici početnici prepušteni sami sebi, stepen efikasne upotrebe finansijske podrške će biti u velikoj meri devalviran.

Dakle, u cenu koštanja finansijske podrške start up projektima, mora biti, kao njen sastavni deo, ukalkulisani i ugrađeni i troškovi subvencioniranja pružanja odgovarajuće nefinansijske podrške.

Kako obezbediti optimalnu upotrebu sredstva, tako da finansijsku podršku dobiju najbolji, ili tačnije oni koji imaju najviše preduzetničkih sposobnosti, čiji projekti imaju najmanje rizike i najveće potencijale rasta i razvoja.

Javni sektor treba da potpomaže izgradnju i funkcionisanje odgovarajućeg okvira za funkcionisanje mikro-finansijskih institucija i tržišta, kao i da svakako u tom pravcu prema potrebi **intervenise** radi uravnoteženja ponude i tražnje, oblika i uslova finansiranja sa potrebama i mogućnostima korisnika (npr. kroz **funding** MFI), ali tako da time nikako **ne deformise** finansijsko tržište.

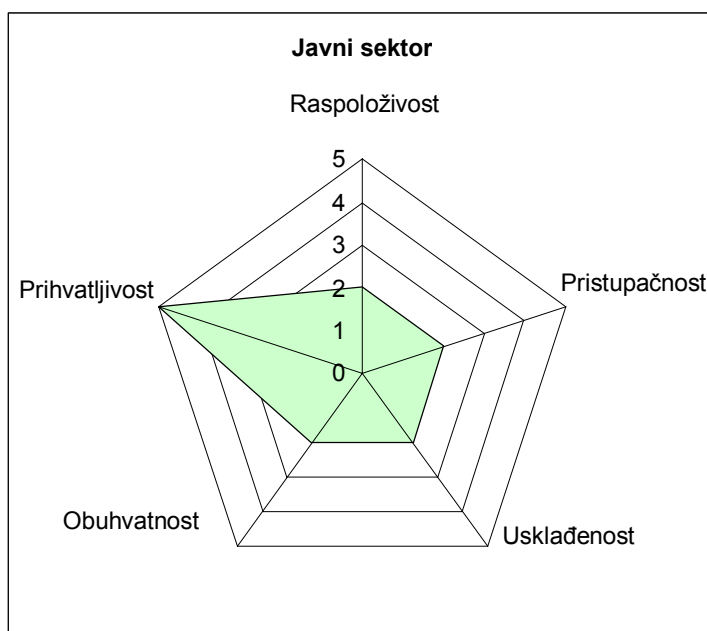
Definicija indikatora za ocenu oblika mikro-finansiranja

- **raspoloživost** – u kojim oblicima i kojoj meri finansijska podrška postoji, kao i da li je uvek prisutna, odnosno da li se i u kom stepenu u realnom vremenu podudara sa potrebama korisnika – **Da li je uvek ima i u dovoljnoj meri**
- **pristupačnost** – koliko je ponuda prisutna u neposrednom okruženju i prilagođena sposobnostima korisnika da je relativno brzo i jednostavno koriste, odnosno koliko je objektivno pristupačna korisnicima (npr. sa aspekta složenosti procedure i zahtevanog vremena) – **Da li je na dohvata ruke**
- **prihvatljivost** – u kojoj meri su uslovi i kriterijumi za korišćenje finansijske podrške u skladu sa potrebama i mogućnostima korisnika, odnosno u kojoj meri su oblici finansijske podrške ekonomski realno prihvatljivi za korisnike kojima su namenjeni (npr. sa aspekta visine sredstava, kamate, ročnosti otplate, vrste garancija i dr.) – **Da li ima prihvatljivu cenu**
- **usklađenost** – da li je i u kojoj meri finansijska podrška usklađena sa drugim izvorima, finansijske podrške, odnosno koliko su korisnici sredstava u prilici da ih na svoju dobrobit kombinuju sa aspekta mogućnosti kreiranja ponderisanih finansijskih sredstava iz javnog, privatnog i neprofitnog sektora) – **Da li je kompatibilna i ima povoljnosti ili ograničenja u korišćenju**
- **obuhvatnost** – da li je i na koji način finansijska podrška praćena ili uslovljena sa korišćenjem nefinansijske podrške i pod kojim uslovima – **Da li ima dodatnih pogodnosti ili troškova**

Mrežni dijagrami za javni, privatni/bankarski i neprofitni sektor

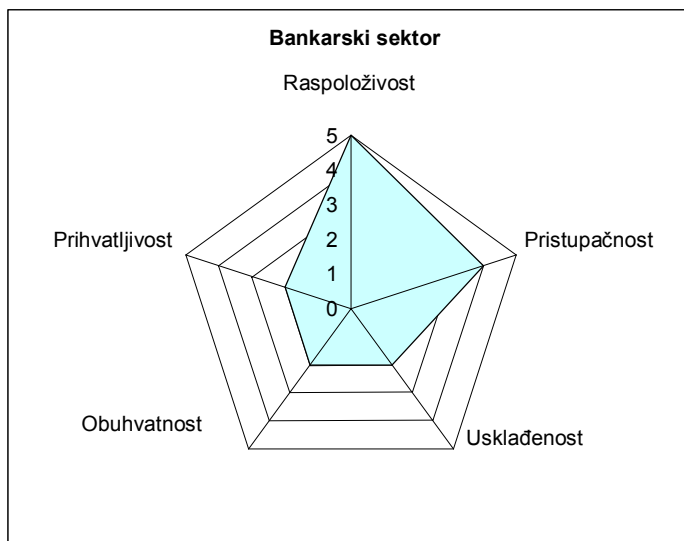
Javni sektor

Kriterijum	Ocena	Obrazloženje ocene
Raspoloživost	2	Sredstva nisu dostupna tokom cele godine, plasiraju se periodično konkursom, u skladu sa godišnjim programima fondova. Nije predvidljivo kada će konkursi biti objavljeni i realizovani, niti u kom roku se može pouzdano računati na sredstva.
Pristupačnost	2	Konkursne procedure složene i centralizovane, sa slabim ili nikakvim uticajem lokalnih institucija na odlučivanje. Izuzev NSZ, koja ima dobru teritorijalnu pokrivenost, ostali su van mesta boravka korisnika.
Usklađenost	2	Kreditna sredstava striktno namenska, smanjena fleksibilnost upotrebe i finansijskog menadžmenta.
Obuhvatnost-Komplementarnost	2	Savetodavna pomoć niska i uglavnom ograničena na formalne zahteve vezana za konkursnu proceduru. Nesrazmerno visoki troškovi, uslovljeni centralizovanom procedurom.
Prihvatljivost	5	Cena kapitala subvencionirana, ispod stope inflacije.

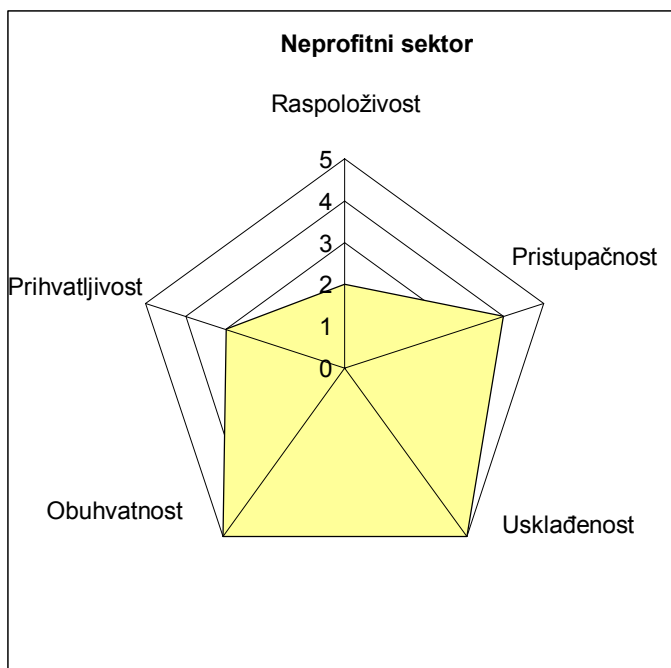
Bankarski sektor

Kriterijum	Ocena	Obrazloženje ocene
Raspoloživost	5	Ponuda kredita velika i uvek prisutna
Pristupačnost	4	Mreža filijala banaka gusta i ima dobru pokrivenost teritorije
Usklađenost	2	Kredit je uslovljen da klijent bude komitent banke.
Obuhvatnost-Kompletnost	2	Neke banke pružaju tehničku podršku na izradi cash flow-a, biznis plana, i dr., za potrebe procene rizika banke i uglavnom time nije obuhvaćena iole značajnija savetodavna pomoć klijentu.
Prihvatljivost	2	Previsoka cena kapitala, efektivne kamatne stope prevazilaze profitnu marginu.

Neprofitni sektor

Kriterijum	Ocena	Obrazloženje ocene
Raspoloživost	2	Obim raspoloživih sredstava ograničen i daleko ispod tražnje.
Pristupačnost	4	Kreditni službenici idu klijentu na noge i uspostavljaju neposrednu komunikaciju.
Usklađenost	5	Kreditna ponuda namenski dizajnirana prema potrebama klijenata. Fleksibilna upotreba kredita, usklađena sa aktuelnim tekućim stanjem finansija i poslovanja klijenta.
Obuhvatnost-Komplementarnost	5	Savetodavna pomoć svestrana, koja obuhvatna projekciju cash flow-a, upravljanje finansijama, poslovno informisanje i povezivanje, i dr.
Prihvatljivost	3	Cena kapitala relativno visoka, ali u okvirima profitne margine.

Nalazi održanih okruglih stolova se mogu svesti na sledeće ocene:

- Istaknuta je potreba za dodatnim finansijskim inicijativama koje bi se mogle sprovesti uz lakše i jednostavnije administrativne procedure;
- Izražena je potreba za sprovođenjem boljeg monitoringa u trošenju sredstava dodeljenim u cilju samozapošljavanja i akcentovana potreba uvođenja mentoringa;
- Neophodna je šira podrška start up, gde treba sagledati preduzetništvo u celini, u okviru čega se ne treba svesti samo na podršku i podsticanje samozapošljavanja nezaposlenih lica:
- Neophodna je kompatibilnost finansijske podrške gde ona ne može biti zadovoljavajuća iz samo jednog izvora, što ukazuje na neophodnost takve pravne regulacije gde jedan oblik finansijske podrške start up-a i preduzetništva neće, po automatizmu, isključivati mogućnost dobijanja drugih finansijskih sredstava namenjenih za istu svrhu (primer: pilot projekat gde opština Šabac subvencionise start up kroz otplatu kamate na uzeta sredstva kod komercijalnih banaka)
- Potrebna veća komplementarnost nefinansijske i finansijske podrške
- Neophodna konsultantska pomoć nakon startovanja biznisa kako bi se umanjio eventualni rizik od propadanja usled nedovoljnog znanja ili neadekvatne finansijske podrške, gde takođe treba izdvojiti i veća dodatna sredstva nakon izvesnog perioda za dalji razvoj preduzeća i njegovu dalju konsolidaciju na tržištu

Analiza mogućnosti uspostavljanja integrativnog modela

Da li moguće ostvariti model "sve na jednom mestu"?

Ne kada se radi o finansijskoj, ali zato jeste moguće i poželjno ostvariti ovaj princip kada je u pitanju nefinansijska pomoć, dakle sva tehnička podrška i konsalting treba da bude **koordinisana, ali ne nužno i pružena** na jednom mestu.

- Pružanje informacija i saveta po pitanjima postojećih raspoloživih izvora, oblika i uslova pribavljanja finansijske podrške (ko sve i pod kojim uslovima pruža mikro-finansijsku podršku);
- Obuka preduzetnika i konsalting na izradi biznis plana i cash flow-a
- Kreiranje investicionog portfolia i sklapanje finansijske konstrukcije
- pružanje tehničke pomoći oko procedura podnošenja zahteva fondovima, bankama, NSZ, i dr.
- Praćenje realizacije projekta i početnog poslovanja, sa savetodavnim uslugama (monitoring i mentoring)
- Upravljanje finansijama

Da li su moguća ponderisana finansijska sredstva za podršku start up-u iz sva tri sektora, uz usaglašenu komplementarnu nefinansijsku podršku.

Primarni interesi javnog sektora su da maksimalizuje ostvarivanje postavljenih ciljeva svoje politike, u ovom kontekstu da kreira što više novih biznisa i novih radnih mesta sa raspoloživim (ograničenim) sredstvima.

Privatnog da u poslovima mikro-kreditiranja start up-a imaju marginu sa što je moguće manjim rizikom i sa što je moguće većim ostvarenim profitom.

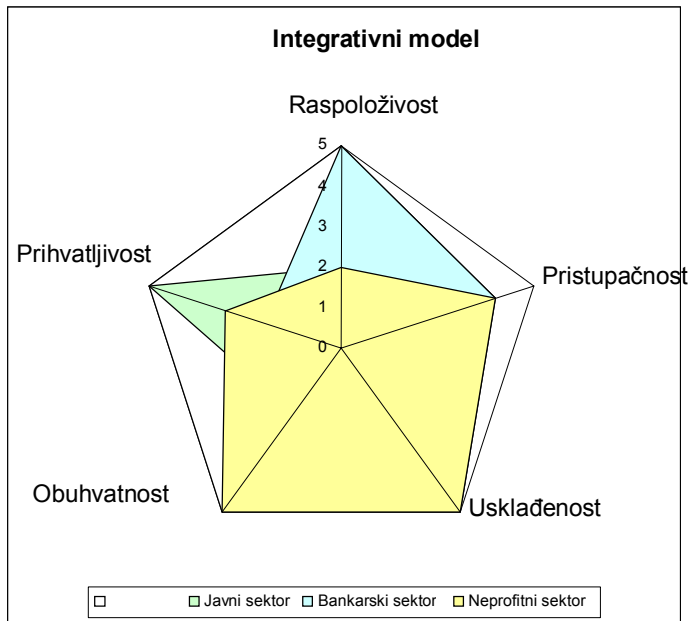
I konačno, neprofitni sektor da kroz doprinos na ostvarivanju društvenih interesa i ciljeva obezbedi svoju (finansijsku) samoodrživost.

Da li je moguć kakav integrativni ili interaktivni model, zasnovan na partnerstvu sva tri sektora, kao rezultat komplementarnosti i komparativnih pojedinačnih prednosti svakog od sektora.

Kakav bi bio dijagram interesa sva tri sektora na planu mikro-finansiranja.

Prema našim sagledavanjima - sinergetski.

Integrativni model

U ovom kontekstu *autori* imaju dileme u pogledu realne izvodljivosti ovakvog pristupa i slobodni su da upute sledeće *otvoreno pitanje* (u prvom redu stručnoj javnosti, ali i kreatorima politike i MSP zajednici):

Da li je zakonski moguće (u skladu sa pozitivnim propisima) i ima li punog osnova sa aspekta društvene racionalnosti i ekonomske efikasnosti, da se deo značajnog viška raspoloživih finansijskih sredstava Fonda PIO samostalnih delatnosti slobodno plasira, preko banaka i neprofitnih MFI, sa namenom podrške start up-u, samozapošljavanju i kreiranju novi radnih mesta.

7. ISKUSTVA ZEMALJA U OKRUŽENJU I NOVIH ČLANICA EU

Iskustva zemalja Zapadnog Balkana

U Hrvatskoj je mikro-finansiranje relativno brzo zamrlo iako je bilo zakonom regulisano, a progutala ga je bankarska mreža prvenstveno zbog slabih organizacija. Ima je još u trgovinama, ali te organizacije uglavnom lutaju.

Crna Gora je ovu materiju pravno regulisala krajem devedesetih i omogućila svojim nevladinim organizacijama da se bave delatnošću mikro-kreditiranja. Takođe, omogućeno im je da se direktno zadužuju kod međunarodnih finansijskih institucija. Tamo deluje nekoliko mikro-finansijskih organizacija koje uspešno rade.

Bosna i Hercegovina je dobro razvila ovu oblast, zakonski je regulisala mesto i položaj mikro-kreditnih organizacija na finansijskom tržištu i u potpunosti odredila njihov dalji razvoj.

Makedonija je takođe zakonski regulisala ovu oblast, ali još uvek luta u razvoju ovog sektora zbog nedovoljnih sredstava i slabe strukture u mikro-kreditnim organizacijama.

Bugarska

Državni finansijski podsticaji za MSP

Najveći instrumenti za direktnu finansijsku podršku MSP uočeni kod MSP su kroz sledeće:

- javnim nabavkama uređenim zakonom o prokuri;
- Fond za podsticaj (Encouragement Bank AD) čiji su prioritet pozajmice MSP;
- Razvoj i primenu programa za MSP;
- Obezbeđivanje dela kreditnih rizika za kredite obezbeđene posebno za MSP;
- Učešće MSP u privatizaciji državnih i opštinskih preduzeća i najam nekretnina koje čine državnu i opštinsku svojinu po povlašćenim uslovima.

Garancijski fondovi

Fond je osnovan sa budžetom od 20 miliona BGN. Projekat je počeo na probnoj osnovi 26.12.2001 u 18 opština na teritoriji 9 okruga i u avgustu 2002. pokrivaio je celu zemlju. Projekat je jedinstven prema sledećim odlikama:

- Pristup MSP kreditnim sredstvima; nezaposlenim osobama, zanatlijama, zadrugama i poljoprivrednicima koji trenutno ne ispunjavaju uslove banaka;
- Pristup kreditima start up preduzeća;
- Subvencionirane kamatne stope za osobe sa smanjenom sposobnošću za rad;
- Pokriće gotovinske kompenzacije u iznosu i do 100% glavnice;
- Razmera projekta u pogledu sredstava, teritorijalnog raspona i ciljnih grupa.

Ciljne grupe projekta su:

- Novoosnovana i postojeća mikro-preduzeća;
- Novoosnovane i postojeće zadruge;
- Poljoprivredni proizvođači;
- Zanatlije i zanatske zadruge;

Garancijski fond garantuje 70% kredita za preduzeća koja posluju i 100% za start up preduzeća. Osnovna kamatna stopa je ispod 10%.

Mikro-finansiranje malih preduzeća od strane nebankarskih finansijskih institucija

U Bugarskoj ne postoji nikakav zakonski okvir posebno namenjen regulisanju mikro-finansijskih aktivnosti u zemlji. Mikro finansije su po definiciji delatnost za pružanje finansijskih usluga malim i srednjim preduzećima u datoj zemlji. Trenutno su pravna lica koja pružaju usluge finansiranja MSP u Bugarskoj banke, zadruge i zajednički fondovi (kase). Ukupna delatnost banaka, uključujući i one koje pružaju finansijske usluge MSP regulisana Zakonom o bankama i likvidaciji.

Zakonski okvir

Nažalost, pravni sistem u Bugarskoj nije povoljan za razvoj mikrofinansiranja – naprotiv, stvara prepreke institucijama koje obezbeđuju mikro-finansiranje. Trenutno, **Zakon o bankama** izuzima zadruge iz opsega svojih nadležnosti.

Češka Republika

Zakonski okvir za pružaoce usluga mikro-finansiranja

Nema zakona o kamatnim stopama u Češkoj Republici. Građanski zakon zabranjuje neproporcionalno visoke kamatne stope, ali zakon ne uređuje visinu kamatne stope. Non-banke i institucije koje nisu banke mogu da pozajmljuju novac. Na primer, Provident Financial posluje u Češkoj Republici još od 1998. i nudi sopstvene gotovinske pozajmice.

Finansijski most za ugrožene socijalne grupe

Finansiranje mikro-preduzeća, start up-a i novih projekata se čini previše riskantnim za komercijalne banke i izgleda da nema nikakvih pokrića za mikro-kredite samozaposlenih.

Obezbeđivanje sredstava za davaoce mikro-kredita

Izgleda da u Češkoj Republici nema davaoca mikro-kredita. Predstavnik Ministarstva za trgovinu i industriju tvrdi da se NVO ograničavaju na poslovnu podršku/usluge konsaltinga zbog nedostatka fondova. Jedan NVO radnik je rekao: "Češka Republika je pustoš u pogledu mikro-finansijskih mogućnosti." Potrebno je više istraživanja da bi se utvrdilo zašto je to tako. Nije jasno da li je ovo pre svega slučaj zbog nedostatka omogućavanja politike okruženja ili nedostatka fondova.

Praksa u Češkoj Republici

Što se tiče garancijskih sistema, oni su u Češkoj Republici osnovani putem banaka, Češka i moravska Garancijska i razvojna Banka – ČMGRB sa 49% državnog vlasništva i ostatak u rukama najvećih banaka u zemlji. ČMGRB je bila deo mreže za podršku institucijama za MSP, koje su obuhvatale različite fondove kao i regionalne konsalting centre i centre za poslovne inovacije. Ove institucije su dobile značajnu podršku putem PHARE programa Evropske Unije.

Mađarska

Zakonski okvir i politika

U Mađarskoj nema posebnog zakona koji uređuje materiju mikro-finansiranja, odnosno obavljanja mikro-kreditnih poslova ili osnivanja i poslovanja MFI.

Ova materija je uređena na način da je sastavni deo Strategije razvoja MSP svih dosadašnjih Vlada Mađarske, koja se realizuje kroz aktivnosti institucija javnog sektora podržanih od strane EU fondova.

Mikro-finansiranje MSP i start up-a

Formalni naponi za unapređenje samozapošljavanja među nezaposlenima u Mađarskoj i Poljskoj je počeo 1990-ih tek posle promene zakona koji regulišu vlasništvo preduzeća. Tokom devedesetih, oblast finansiranja malih i srednjih putem kreditnih pogodnosti komercijalnih banaka nije ispunio očekivanja. Suma restartnog kredita je bila jako niska, zbog povećanog rizika u ovoj oblasti, komercijalne banke su nudile zajmove zahtevajući mnogo stotina procenata kolateralne garancije. Isti problem se dogodio i u vezi sa drugim zajmovima. Pod takvim okolnostima bilo je neophodno obezbediti kredite putem centara za razvoj preduzeća. Program Mikro Kredita počeo je uz podršku Evropske Unije 1992. Prvo, počeo je kao eksperiment, u šest okruga, kasnije se nastavio širom zemlje. Neophodnost i uspeh programa ilustruje činjenica da su posle izvesnog broja izmena danas i dalje funkcioniše i na hiljade preduzetnika se njime služi. Adaptacije se, pre

svega, odnose na raspoloživu sumu: EUR 12,340 2000. godine i EUR 24,680 – 2001. i na sve povoljniji sistem zahvata za preduzetnike.

Na nacionalnom nivou je obezbeđen zajam od 82,583 hiljada evra za 18 hiljada preduzeća.

Mađarska jedna od naprednih članica CIT koja je pokušala da razvije poseban mikro-kreditni program. Maksimum mikro-kredita je otprilike US\$ 5,000. Zajam se može koristiti za nabavku mašina, opreme i drugih osnovnih sredstava. Za finansiranje obrtnih sredstava može da se koristi do 30% zajma. Molbe za odobrenje zajma su podnošene putem Agencija Lokalnih preduzeća. Do sredine 1997 gotovo 8,000 takvih mikro zajmova je razdeljeno za ukupno US\$2.25 mil. – prosečan zajam iznosio je US\$ 2,810.

Ovi iznosi ukazuju na veću količinu mikro-kredita nego obično u većini mikro-finansijskih programa u drugim zemljama, ali to se delimično objašnjava većim ograničenjem definicije takvih biznisa u Mađarskoj.

Mikro-kreditnom shemom u Mađarskoj upravlja *Mađarska Fondacija za Promociju preduzeća*, a finansiraju je PHARE i vlada, dok kao takva potpada pod kategoriju subvencioniranih mikro-kredita. There were also other organizations funding mikro-kredita za biznise kakvi su Mađarsko-američki Fond za preduzeća, isplative Privredno-industrijska komora Budimpešte i Opština Budimpešta, ali ne tako osplative kao one koje je sproveo MFPP.

U Mađarskoj postoje tri kreditno-garancijske institucije koje daju garancije za kredite garantovane malim preduzećima, i to Garancijska Kompanija (GK), Ruralna Garancijska Fondacija (RGF) i Garancijski Fond za Početnike. Ako kredit uzima klijent iz ruralnog područja ili poljoprivrednik, banka će koristiti RGF. Ako je za start-up, koristiće Početnički GF, kojim rukovodi Mađarska Fondacija za Promociju Preduzeća (MFPP). U svim ostalim slučajevima banka će koristiti GK, koja je, zapravo, najveća institucija kad govorimo o mađarskoj garancijskoj shemi. GK može da garantuje maksimum do 90% kredita i u iznosu do HUF 10 miliona. Preko iznosa od HUF 10 miliona, garancije su limitirane na maksimalno do 80%. Prosečna visina iznosa garancije je oko 60 %.

Neke državne agencije i komercijalne banke u Mađarskoj su smatrale da GK ne iskorišćava sav svoj garancijski kapacitet i da je preterano obazriv u izdavanju garancija. Provizije GK i MFPP se takođe smatraju previsokim. Ima žalbi da GK previše često menja uslove. Takođe, potrebno je samo pet dana za dobijanje odobrenja garancije od RGF, dok GK treba 30 dana za odobrenje dugoročnog kredita i 15 dana za garancije za kratkoročne kredite. Ove odgode roka isplate su, međutim, prema internacionalnim standardima sasvim razumne. Odnos davanja kredita i garancijskih zahteva je najveći za Početničku Garancijsku Shemu, a najniži za GK. U Mađarskoj postoji izvesan osećaj da je Početnički Garancijski Fond preskup program.

Da sumiramo, za period do primanja Mađarske u EU, program mikro kreditnih poslovanja koji su finansirali EU PHARE program i mađarska vlada nije uspeo da dostigne kritičnu masu obezbedivši samo 17 hiljada kredita za 11 godina, imajući izuzetan portfolio kredita od 35 miliona dolara. Kamatne stope bile su subvencionisane, troškovi poslovanja i donatori su neprekidno pokrivali gubitke nastale usled zajmova bez pokrića. NVO su gotovo nemoćne/onesposobljene za vođenje poslova mikro kreditiranje pošto je cena previše rigorozna i previsoka.

Poljska

U Poljskoj je jedinstvenu mikro-finansijsku shemu pod nazivom Fundusz Mikro ustanovio 1994. Poljsko-Američki Preduzetnički Fond. Na osnovu probnih rezultata, od februara 1996. izgradila je mrežu širom zemlje sa 11 ogranaka i sedištem (glavnom filijalom). Od februara 1998. imala je portfolio kredita od preko 8 miliona USD i pružala usluge 8,000 klijenata. U septembru 1999, Fundusz Mikro je dostigla „pozitivnu nulu“ u poslovanju. Od decembra 1999. plasirano je preko 50 miliona USD i pružene usluge 18.060 klijenata. Start up krediti su ograničeni na 1.200 USD i na period od šest meseci. Ovaj kredit je obezbeđen ličnom garancijom tri ko-potpisnika, koji formiraju grupu nosioca kredita. Pored

toga, preduzetnik početnik mora da ispunjava zahteve koje propisuje Agencija. Fundusz Mikro je razvio inovativni, kompjuterizovani sistem za portfolio procenu rizika pri uzimanju kredita, ili sredstvo, koje se koristi za kontrolisanje finansijskih rizika u vreme kada Fundusz Mikro prolazi kroz period ubrzane ekspanzije svojih kreditnih delatnosti.

Komercijalni bankarski sektor u Poljskoj je visoko koncentrisan i nije baš usmeren ka MSP/mikro-preduzećima. Iako komercijalne banke počinju da se interesuju za pozajmice MSP i počinju da sprovode kreditne centre za MSP, do sada su mikro-preduzeća i socijalno ugrožene osobe nisu ciljna grupa. Postoji veoma snažan kreditni sindikalni pokret sa fokusom/usmeren na privatne klijente, ali bez posebne proizvodne politike MSP ili mikro-preduzeća. Tako je za mikro-preduzeća i solo-preduzetnike, pristup start-up kreditima ili strukturno kreditiranje poslova veliki problem. Kao rezultat, poljski mikro-preduzetnici veoma često koriste potrošačke kredite da bi finansirali svoje biznise. Jaki MFI-sektor NVO obezbeđuje većinu finansijskih usluga mikro-preduzetnika. Sastoji se od pet MFI od kojih je *Fundusz Mikro* najveća organizacija sa ukupno 7,500 nosilaca kredita, 56,239 odobrenih kredita, i kreditnim portfoliom od 12.2 miliona evra (krajem 2002).

Izvori podrške za mikro-kreditne programe i sheme samozapošljavanja u Poljskoj su se izmenili tokom poslednje dekade. Dok lokalni kreditni fondovi dobijaju podršku uglavnom od državnih agencija, MFI-sektor je dugo dobijao podršku od strane privatnih donatorskih organizacija. Ovaj oblik podrške dao je lokalnim MFI sektorima dosta slobode u razvoju strukture i strategija i može da se vidi kao centralni ključ za uspeh najvećeg poljskog mikro-zajmodavca – *Fundusz Mikro*. Pošto su se privatne donatorske organizacije povukle iz Poljske, deo podrške MFI se pruža putem državnih agencija. Ali zahvaljujući odsustvu zakona o kamatama i sa prosečnom kamatnom stopom od 7 procenata preko osnovne stope, MFI su u mogućnosti da razviju dovoljno poslovanje. Saradnja komercijalnih banaka sa mikro-finansijerima je slaba i selektivna.

Rumunija

Pravni okvir i politika

Pre 2000. rumunski mikro-finansijski sektor uopšte nije bio uređen. Rumunske kompanije su mogle da daju pozajmice i tri internacionalne MFI su imale posebnu dozvolu od rumunske vlade da daju pozajmice. Pa ipak, nije bilo jasno koliko dugo bi ova posebna dozvola trajala. Iz tog razloga je četrnaest MFI stvorilo koaliciju kako bi pomoglo nacrtu zakona koji bi doprineo da se razjasni situacija.

Potom je, na kratko, bio dobro regulisan 2005. posle usvajanja Zakona o mikro-finansijskim kompanijama koji je bio prilično povoljan za MFI sa blagim propisima.

Međutim, od 2006 usvajanjem Uredbe vlade 28, ovaj sektor je dobio previše pravila. Nadgledali su ga isključivo Nacionalna Banka Rumunije i Ministarstvo finansija, na osnovu pravila namenjenih pre bankarskom nego mikro-finansijskom sektoru.

Putem Agencija za MSP i zadruga i uz izvestan podsticaj vlada je počela da povećava nivo podrške MSP. Pa ipak, Agencija za MSP je sagledana kao slaba i sa nedovoljno sredstava i nije očigledno da se i jedna od politika vlade fokusira na podršku ili finansiranje za mikro-preduzeća. Zaista, anegdotski dokaz ukazuje da podstrek podršci mikro-preduzeća korišćenjem mikro-kredita je više pokretano od strane donatora (t.j. Svetska Banka, itd.) nego što ga je vodila vlada. Široko razgranata mreža usluga podrške biznisima postoji (posebno u vidu NVO zajednice) da bi pružila podršku samozaposlenima, ali su kvalitet i relevantnost ovih usluga sumnjivi. Sve u svemu, politika okruženja za mikro- preduzeća u Rumuniji bi mogla znatno da se popravi.

Mikro-finansiranje MSP i start up-a

Državna služba za zapošljavanje putem kredita razdeljenih iz fonda za osiguranje nezaposlenih. Krediti dodeljeni putem Državne službe za zapošljavanje uživaju

subvencioniranu kamatnu stopu od 50% referentne kamatne stope Narodne Banke (subvencija može da se poveća na 75% u zemljama gde stopa nezaposlenosti prelazi nacionalni prosejk. Kredit se daje postojećim biznisima, a njegov iznos je proporcionalan broju novostvorenih radnih mesta. Nezaposleni mora da popuni barem 50% novo stvorenih radnih mesta, a njihovi ugovori moraju da budu zaključeni na period od minimum 3 godine.

Za započinjanje novog posla nezaposlene osobe mogu da imaju koristi od kredita sa subvencijom i do 90%.

Izgleda da pristup osnovnim bankovnim nije problem i pokrivenost ogranaka banke je relativno dobra. Međutim, rumunske banke imaju veoma visoke zahteve za kolateralne garancije koje prilično otežavaju MSP (mnogo manje mikro-preduzetnicima) da pozajmljuju od glavnih banaka. Prema nekim konsultantima privatnog sektora "Mikro-preduzeća i start up su prokleti u rumunskom bankarskom sistemu." Nema poslovnog partnerstva između banaka i MFI, a rumunske banke su izuzetno sumnjičave u pogledu sektora mikro-finansijska i gledaju na MFI kao na konkurenciju. MFI u Rumuniji su procvetale uz podršku internacionalnih donatora i postoje dobri izgledi za njihovu trajnost u ovom sektoru.

Postoji snažna internacionalna donatorska podrška za mikro-finansijske institucije u Rumuniji. Ova podrška je bila ključna u naporima da bi vlada priznala mikro-kredite kao potencijalno sredstvo za ublažavanje siromaštva. Iako se to nije ogledalo u politici vlade, državni službenici različitog ranga se sada uključuju u mikro-kreditni sektor. Nažalost, izgleda da ne postoji nikakvo lokalno rumunsko obezbeđivanje sredstava za mikro-kreditni sektor.

Slovenija

Zakonski okvir i politika

Fond za razvoj malih biznisa ustanovila je država radi promovisanja i razvoja malih poslovnih jedinica. On dodeljuje posebne oblike pomoći i podrške uključujući kredite, ko-investicije, investicije u finansiranje razvojnih centara i slobodnih preduzetničkih i trgovinskih zona. Daje garancije za investicione kredite banaka i drugih finansijskih organizacija, subvencionira realne kamatne stope za investicione kredite i premije za osnivanje i razvoj malih biznisa.

Opštinske vlasti sponzorišu razvoj malih biznisa i zanata. Fondovi su uglavnom namenjeni start up-u i proširivanju delatnosti koje vrše radnje i mali biznisi, koji investiraju i posluju na nivou opštine. Krediti se obezbeđuju putem lokalnih banaka, koje obezbeđuju i kreditno osiguranje. Subvencije kamatnih stopa su najpopularniji oblik opštinske podrške razvoju malih biznisa. Druga interesantna sredstva su *mikro-krediti*. U lokalnom okruženju naišli su na pozitivne reakcije. Pre svega su namenjeni finansiranju start up-a kompanija i za stvaranje novih radnih mesta. Osnovni princip je sledeći: krediti se odobravaju na osnovu depozita u iznosu do 50 % ukupnog iznosa kredita za koji je kompanija podnela zahtev. Mikro-krediti odobreni putem pet regionalnih agencija za razvoj su stvorili 548 novih radnih mesta. *Razvojni centar za MSP – Goriška* ustanovljen 1992, je dobar primer. On ujedinjuje finansijska sredstva pet opština. Krediti se dodeljuju direktno preduzetnicima (bez posredništva banke), koji omogućava veću fleksibilnost u pružanju podrške start-up preduzetnicima, samozaposlenim osobama i preduzećima koja sprovode ekološki i tehnološki prihvatljive projekte. Otplata kredita je postepena, pa se na taj način stvara potencijal za finansiranje novih kredita. U deset postojećih *regionalnih garancijskih shema*, državna i lokalne zajednice obezbeđuju fondove. Kompanije i druge organizacije takođe daju svoj doprinos. Fondovi su namenjeni kao garancije za kompanije koje podižu bankarske kredite. U pogledu ovih garancijskih planova kompanijama je pružena mogućnost da delimično obezbede svoje obaveze prema banci. Garancijski planovi

obezbeđuju kredite koristeći brže procedure i niže cene za vlasnike kompanija, sjedinjavajući rasturene fondove koje je pomagala država, lokalne zajednice i kompanije i smanjujući stepen garantnog rizika i hedžing rizika razdelivši ga na nekoliko partnera. Planovi su sprovedeni u Regionalnoj agenciji u Zagorju.

Kreditne garancije u Sloveniji obezbeđuju se putem sheme kojom upravlja Fond za razvoj malih preduzeća (FRMP) na nacionalnom nivou, a, takođe, i niz regionalnih garancijskih fondova (RGF) posluje u vidu Regionalnih Poslovnih Centara. RGF su, u praksi glavni instrumenti za davanje garancija za pozajmljivanje MSP, koja dobijaju svoja finansijska sredstva i od FRMP i iz lokalnih izvora.

The RGF u Sloveniji pruža 50% garancije za kredit gde banka pokriva rizik, bilo iz sopstvenih sredstava ili podjednakim iznosom hartija od vrednosti korisnika kredita. Iznosi kredita putem Regionalnih Centara za Razvoj koji mogu da obezbede i do 50% garancije od RGF za iznose od US\$ 6,000 do US\$ 60,000. Periodi za otplatu duga su od jedne do pet godina i a kamatne stope su usmereni ka stvarnom nivou od 6%. Krediti su podložni garancijskom periodu od 6 meseci, a još US\$18 se isplaćuje za troškove garancijskog fonda za bavljenje zahteve. Maksimalni period, od datuma podnošenja zahteva garancijskog fonda do zaključivanja kreditnog sporazuma će biti 2 meseca iako se čine naponi da se taj period skрати. Uopšte, na osnovu raspoloživih sredstava garancijskim fondovima, svaki fond je u mogućnosti da izda otprilike 200 garancija godišnje. RGF obično posluje sa fondom od US\$2 m.

Svodna ocena primera najbolje prakse

Kao zajedničko je da je u svim zemljama uloga mikro-kreditiranja daje pozitivne rezultate na planu otvaranja novih radnih mesta kroz razvoj biznisa ili kroz samozapošljavanje. Pozitivan uticaj ostvaren je i na planu lokalnog i regionalnog ekonomskog razvoja.

Ipak, na osnovu svodnog sagledavanja stečenih iskustava i najbolje prakse drugih zemalja u oblasti mikrofinansijske podrške preduzetnicima početnicima i samozapošljavanju, samo jedan odgovor se nameće – nema jednostavnog i lakog rešenja koji se može naći i primeniti.

Iskustva *Rumunije* na definisanju zakonskog okruženja za MFI se čine veoma značajnima. Pri tom, ostaje nejasno koji pristup stvara povoljnije prijateljsko okruženje za poslovanje MFI, da bude ili ne posebnim zakonskom regulisano. U odgovoru na to, čini se da rešenje treba tražiti kroz usaglašeno definisanje statusa MFI i uloge mikrifinansiranja na sprovođenju politike podrške start up-u i samozapošljavanju.

Poljska je takođe jedna od zemalja koja je zakonom regulisala ovu oblast i dosta uspešno rade na razvoju mikro-kreditiranja. Potrebno je naglasiti da su oni posebno angažovani na razvoju mikro-kreditiranja i da rade na povezivanju i edukaciji mikro-kreditnih organizacija u čitavoj Evropi, posebno u srednjoj i jugoistočnoj.

Naučene lekcije upućuju sledeće pouke:

- (1) Efikasna mikro-finansijska podrška start up-u je uslovljena / determinisana:
  - (ne)uređenim zakonskim okruženjem za osnivanje i poslovanje mikro-finansijskih institucija;
  - stepenom izgrađenosti institucionalne infrastrukture za sveobuhvatnu nefinansijsku i finansijsku podršku MSP;
- (2) Efekti mikro-finansijske podrške značajno su veći ukoliko je:
  - ✓ integrativno ugrađena u politiku podsticanja preduzetništva;
  - ✓ delatnost MFI otvorena za slobodno preduzetništvo.

8. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Stavovi:

- *Postojeća mikro-finansijska podrška nezadovoljava tražnju i ne ostvaruju ciljeve definisane politike podrške start up-u;*
- *Postojeća institucionalna infrastruktura nije zaokružena, ni do kraja definisana, a ni izgrađena;*
- *Mikro-finansijska podrška u okviru javnog sektora je centralizovana i frangmentarna;*
- *Nema odgovarajuće veze finansijske i nefinansijske podrške start up-u;*
- *Mikro-finansijsku podršku start up-u karakteriše i odsustvo equity, royalty i venture kapitala, uključujući poslovne anđele;*
- *Mikro-finansijski sektor u Srbiji je nerazvijen;*
- *Lokalne inicijative podrške start up-u improvizacije usled neuređenosti zakonskog okvira;*
- *Zakonska regulativa ograničava mogućnosti razvoja uspostavljanja potrebne mikro-finansijske infrastrukture;*

Preporuke:

- *Potrebno definisati zakonski okvir, donošenjem Zakona o MFI, odnosno nedepozitnim finansijskim organizacijama/fondovima;*
- *Obezbeđenje izvora finansijskih sredstava potrebnih za mikro-finansijsku podršku start up-u (funding) je odgovornost javnog sektora;*
- *Izgradnja institucionalne mikro-finansijske infrastrukture treba da bude zasnovana na partnerstvu javnog, privatnog i neprofitnog sektora;*
- *Uspostavljanje principa decentralizacije u sprovođenju mikro-finansijske podrške start up-u, uz iskorišćenje raspoloživih kapaciteta na regionalnom i lokalnom nivou;*
- *Sistem efikasne podrške start up-u treba da uspostavi sveobuhvatnu, usaglašenu i zaokruženu vezu finansijske i nefinansijske podrške, od informativne u pripremi do monitoringa i mentoringa u realizaciji;*
- *Poželjno je i moguće izgraditi integrativni model mikro-finansijske podrške start up-u kroz partnerstvo sva tri sektora, uvažavajući njihovu komplementarnost i pojedinačne komparativne prednosti;*

Preporuke za unapređenje postojećih oblika podrške start up-a javnog sektora

Pristup realizaciji, u odnosu na prethodni period, potrebno je objediniti aktivnosti javnih institucija, primenom sledećih principa:

- partnerstvo institucija javnog sektora,
- funkcionalna veza nefinansijske i finansijske podrške,
- decentralizovan pristup u kreditnom odlučivanju,
- uvođenje "finansijskog agenta" u proces dodele sredstava,
- povezivanje kreditnih sredstava sa sredstvima namenjenim za aktivne mere za zapošljavanje,
- uspostavljanje monitoringa

Koncept, podela uloga ko šta treba da radi:

- *Fond za razvoj, Republička agencija za razvoj MSPPP (RASME) i Nacionalna služba za zapošljavanje (NSZ) prave zajednički godišnji Program podrške start up-a;*

- RASME, preko mreže regionalnih agencija/centara za razvoj MSPP (RAs) sprovodi programe obuke i mentoringa na izradi BP, kao i monitoring aktivnosti;
- NSZ, preko mreže filijala, obavlja primarno informisanje potencijalnih korisnika, prikuplja i vrši primarnu obradu zahteva za kredite Fonda, rangira pristigle zahteve primenom definisanih kriterijuma u saradnji sa lokalnom Ras;
- Fond, preko Kreditnog odbora u kome su predstavnici RASME, jednom mesečno donosi odluke i administrira kredite.

Vrste i uslovi finansijske podrške, na koju mogu da računaju preduzetnici početnici:

- subvencioniranje obuke i savetodavnih usluga pre i nakon startovanja posla,
- grant za svakog novozaposlenog (uključujući preduzetnika),
- "meki" krediti,
- izuzetno, garancije Garancijskog fonda za "velike" start up projekte.

Primer sprovođenja procedure

Klijent-korisnik finansijske podrške koji hoće da startuje sopstveni biznis, preduzima sledeće korake:

1. Odlazi u lokalnu filijalu NSZ
  - dobija sve informacije na šta može da računa (koju sve vrstu nefinansijske i finansijske pomoći), i koji je put i način da je ostvari
2. Odlazi u RAs gde se uključuju u "šemu" podrške
  - pohađa kurs za početnike
  - sastavlja **svoj** biznis plan
3. Odlazi u NSZ i podnosi zahtev za finansijsku podršku, kojim na bazi BP specifikuje koje oblike finansijske podrške i u kom obimu traži.
4. Na nivou opštine/regiona, u tu svrhu obrazovan "kreditni odbor", razmatra pristigle zahteve, vrši njihovo ocenjivanje i rangiranje, nakon čega ih prosleđuje Fondu na konačno odlučivanje.

Ključni faktor u izradi i oceni Biznis plana je tržišna izvodljivost projekta – a ne jeftini izvori finansiranja.

PRILOZI

Bibliografija

Изабрани материјали:

- *The development of microcredit in the European Union – A tool for growth and social cohesion*, European Commission, 2007
- *EU initiative to reinforce development of micro-credit in Europe*, European Commission, 2007
- *The Regulation of Microcredit in Europe*, Expert Group Report, European Commission, 2007
- *A Billion to gain - A study on global financial institutions and microfinance*, EIBE, Netherlands, Netherlands Ministry of Foreign Affairs, 2006
- *Best practice in business incubation in countries in transition*, United Nations - UNECE, 2002
- *Business Ethics for Start-up Entrepreneurs and SMEs*, United Nations - UNECE, 2004
- *Microfinance and credit guarantee schemes - Experiences in the economies in transition*, Dr. Anthal Szabo, United Nations - UNECE, 2005
- *Microfinance in Europe 2003 - Policy measures to promote the use of micro-credit in Europe for social inclusion*, FACET, EVERS & JUNG and nef, European Commission DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, 2004
- *SMEs Views on SME policy*, Igor Brkanovic & Milan Lalovic, EAR ED&EP Project, 2006
- *Social finance for support to self-employment in Bulgaria*, Expert Group Report, ILO, 2004
- *Summary of the job creation support programme for regions worst affected by unemployment*, , CZEHINVEST, 2007
- *Synergies between the EU 7th Research Framework Programme, the Competitiveness Innovation Framework Programme and the Structural Funds*, Alasdair Reid, Michael Miedzinski, Nelly Bruno & Gaelle le Gars, ITRE, European Parliament's committee on Industry, Research and Energy , 2007
- *The politics of microcredit*, Anna Ohanyan, United Nations - UN Vision Project on Global Public Policy Networks, 2000
- *Implementing the renew Lisbon strategy for growth and jobs - A year of delivery*, Commission Staff Report, European Commission, 2006
- *Report on the implementation of the European Charter for small enterprises in the candidate countries for accession to the European Union*, Commission Staff Working Paper, European Commission, 2003
- *Microcredit for small business and business creation: bridging a market gap*, Drafted by DG Enterprise for the EPG, European Commission, 2003
- *Supporting small and medium enterprises in central Europe*, Carine Smith, EBRD, 2006
- *Capacity Building - Pillar of Microfinance*, Prof. V.K. Sapovadia, Gujarat University, India, 2005
- *The State of Microfinance in Central and Eastern Europe and the New Independent States* , Sarah Forster, Seth Greene, and Justyna Pytkowska, CGAP / The World Bank Group, 2003
- *What Ensures Success of Self-Employment by Un-employed in Romania - Past experiences and potentials for a future*, Dr. Catalin Ghinararu and Cristina Mocanu, ILO, 2005